

Uitgegeven door de Imkersbonden van de ABTB en de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

2\6

juni
1993

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

bijen

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357
Jaargang 2, nummer 6, juni 1993

Uitgegeven door de Imkersbonden van de Aartsdiocesane Boeren- en Tuindersbond (ABTB) en van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofdredacteur J. Beetsma

Redactie M.L. Boerjan, F.P. Bohlmeijer,
en J.M.F. Vleeming-van de Sande

Vaste medewerkers W. Bohlmeijer-Mans, N. de Jong,
J. de Groot, H. van der Kammen, J. Mous, A. Neve, K. Zoet.

Redactiesecretaris M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom

Telefoon 08370-22422

Telefax 08370-24180

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg

Telefoon 013-378582

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.

Postbanknummer van de bank 1088813

Bijen verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand, de juli- en augustusnummers worden gecombineerd. Proefnummer op aanvraag.

Oplage 10.000

Advertentietarieven Op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Advertenties in de rubriek 'Vraag en aanbod':

f 15,00 per 20 woorden, elk extra woord f 0,50

Betaling bij opgave.

Allé in **Bijen** gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs.

De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding. Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden ingestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Jelle de Gruyter, Wageningen

Digitale verwerking Reproka b.v., Amersfoort

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Bij de voorpagina: Bloeiend '*Crambe abyssinica*', en de oogst van *Crambe*. Foto's: CEBECO Handelsraad

Van de redactie

De heer Lama uit Amersfoort beschrijft de eerste ervaringen van een aantal imkers met het nieuwe akkerbouwgewas *Crambe abyssinica*. De voorlopige indruk is dat *crambe* afhankelijk van het gebied een veelbelovende (neven)drachtplant is. Zowel Henk van der Kammen als Jan de Groot behandelen verschillende methoden om een koningin in een moerloos volk in te voeren. Het feit dat stuifmeel in het volk van het lichaam van de ene bij op dat van een andere bij terecht kan komen, wordt o.a. besproken door Christ Smeekens. De vragen die wij stelden naar aanleiding van de problemen met de Kaapse honingbij in Zuid-Afrika worden beantwoord door Wilma Bohlmeijer.

Joop Beetsma

Inhoud

Eén seizoen crambe-teelt	Jo Lama	163
Honing promotie voor Berlicum	W. Tibosch	166
Even bijpraten	Jan Mous	167
Voor beginnende imkers	Jan de Groot	168
Insektenbestuiving: Framboos	Christ Smeekens	169
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	170
Van imker tot imker	Ko Zoet	172
Snippers	Wilma Bohlmeijer-Mans	174
Vlieggedrag tijdens fruitbloei	Christ Smeekens	175
Studiekring Insektenbestuiving		176
De Kaapse honingbij	Wilma Bohlmeijer-Mans	177
Centrale melding bijenziekten	J. Veenhof e.a.	178
Korte berichten		180
De Lezer schrijft		182
Een late zwerm	H.P.E. van Duin	182
Zwerm uit een holte vangen	G. Hofman	182
Verenigingsnieuws		184
Bedrijfsraad		184
Landbouwschap		184
NCB		185
VBBN		186
Kalender		188
Vraag en aanbod		189
Adressen		189

Ervaringen van imkers met één seizoen crambe-teelt

door Jo Lama

Door een publikatie in het landbouwtijdschrift 'Oogst' (38) werd onze interesse gewekt voor een nieuw akkerbouwgewas 'Crambe'. De interesse groeide bij het gegeven dat crambe een kruisbloemig gewas is dat bovendien in een voor bijen drachtarme periode van het jaar bloeit. Kruisbloemige gewassen zijn vaak goede bijenplanten of met andere woorden goede nectar- of drachtbronnen. In het algemeen gesproken is het nog steeds slecht gesteld met de voor bijen en andere insecten zo belangrijke natuurlijke flora. Daarbij komt dat een van de belangrijkste drachtbronnen, het koolzaad, binnen enkele jaren tot een minimaal areaal zal worden afgebouwd. De behoefte aan drachtverbetering en spreiding in drachtaanbod bij is groot bij de Nederlandse imkers. Als belanghebbende heeft de imker slechts beperkte mogelijkheden voor drachtverbetering. Stimuleren en motiveren zijn onze belangrijkste middelen, maar we moeten er wel actief gebruik van maken. Vanuit deze achtergrond redenerend kan de imker zich afvragen wat de betekenis zou kunnen zijn van het nieuwe cultuurgewas.

Teneinde bovenstaande vraagstelling te kunnen beantwoorden zijn enkele gemotiveerde imkers eind 1991 tot het besluit gekomen een oriënterend onderzoek te starten. Enkele bevindingen.

Het gewas crambe

'*Crambe abyssinica*' is een kruisbloemig gewas (crucifera) dat oorspronkelijk uit het middellandse-zeegebied afkomstig is. In de dertiger jaren werd het geteeld in de VS en de USSR. Het gewas is zodanig veredeld dat het in het kader van de agrificatie ook voor Nederlandse akkerbouwbedrijven een perspectiefbiedend gewas is geworden. Crambe is een oliehoudend zaad met 30-40 % plantaardige oliën. Deze crambeolie heeft een hoog gehalte aan ericazuur (50 à 60 %) en een relatief hoog gehalte aan glucosinolaten (60 mmol/g zaad). Welke invloed deze bitterstoffen op de gebruikswaarde van crambehoning uitoefenen is een punt van nader onderzoek. Ook de oude koolzaadrasen hadden deze ericazuur/bitterstof eigenschappen in zich. In de huidige koolzaadselecties (OO) zijn deze stoffen om redenen van humane consumptie eruit geselecteerd. Crambeolie wordt

gebruikt ten behoeve van industriële toepassingen, o.a. als 'anti-blocking-agent' in de kunststofindustrie. Daarnaast wordt nog gezocht naar andere toepassingsmogelijkheden.

Volgens onderzoekers van het 'Centrum voor Plantenveredeling en Reproductie Onderzoek (CPRO) te Wageningen is crambe een windbestuiver d.w.z. met betrekking tot de zaadsetting niet afhankelijk van insecten cq bijenbezoek. Belangrijk in verband met het behoud van kwaliteit en raseigenschappen van de afzonderlijke landbouwgewassen, is het gegeven dat koolzaadrasen en crambe elkaar niet bestuiven. Gegeven de vrij late bloeiperiode van dit nieuwe cultuurgewas (juni-juli) in een voor onze bijen drachtarme periode zou het voor de imker wel eens een interessant gewas kunnen zijn.

Na een periode van primair ontwikkelingsonderzoek bij het CPRO te Wageningen, waar de gebruikswaarde van alternatieve landbouwgewassen wordt getoetst en eventueel verbeterd, heeft de afdeling Onderzoek en Ontwikkeling van Cebeco handelsraad te Rotterdam zich ingezet voor de verdere ontwikkeling en introductie van het gewas crambe in de praktijk. Dit wil zeggen dat Cebeco het zaaizaad levert, de teelt begeleidt en de afzet en verwerking van het oliehoudende zaad garandeert (contractteelt). Als proef wordt vanaf 1992, gedurende 3 jaar, jaarlijks maximaal 300 hectare op diverse praktijkbedrijven in Nederland geteeld. Mogelijk dat een succesvolle proefperiode en een verdere autonome ontwikkeling zullen resulteren

Bloeiende Crambe. Foto W.G. Martens

in de opname van crambe in het bouwplan van de akkerbouwer.

Gerekend wordt met een toekomstig areaal van circa 10.000 ha./jaar. De interesse onder de akkerbouwers na eerdergenoemde publikatie in het blad 'Oogst' was bijzonder groot en dat is na het proefjaar 1992 zeker niet minder geworden. Crambe wordt in de 2e helft april of begin mei gezaaid en bloeit in de periode juni/juli gedurende 4 à 5 weken. De bloem is onopvallend van kleur en vrij klein. Het is een sterk groeiend gewas dat 1 à 1 1/2 meter hoog wordt en weinig last heeft van ziekten en plagen. Chemische gewasbeschermingsmiddelen behoeven slechts beperkt tegen botrytis en sclerotinia te worden toegepast. Ons inziens zijn de hiervoor gebruikelijke fungiciden niet schadelijk voor bijen en/of broed. De oogst van het crambezaad vindt plaats in de maand augustus.

Onderzoeksplan en aanpak

Op initiatief van enkele imkers en met de zeer gewaardeerde steun van Gert Jan Elbers is begin 1992 een voorstel van onderzoek gedaan. Primair ging het ons om de attractiviteit van crambe voor bijen, de honing-opbrengst en honingkwaliteit. In de jaren 1993 en 1994 zal in samenwerking met het proefstation voor insektenbestuiving 'Ambrosiushoeve' het economisch belang van bijen voor de crambeteler (meeropbrengst) onderzocht kunnen worden. Hiertoe zijn inmiddels contacten gelegd. Vervolgens is contact opgenomen met de coördinator/teeltbegeleider de heer Nijenhuis van Cebeco Handelsraad Rotterdam om dit oriënterend onderzoek met bijen op praktijkbedrijven te kunnen uitvoeren.

Ook bij Cebeco is men geïnteresseerd in de onderzoeksresultaten en men wilde daaraan ook graag medewerking verlenen. Onze geformuleerde onderzoeksvragen hebben voornamelijk betrekking op de primaire belangstelling van imkers te weten:

Is crambe attractief voor bijen en met welke intensiteit vliegen bijen op dit gewas en onder welke (weers)omstandigheden? Wordt van dit gewas stuifmeel gefourageerd? Welke kleur? Hoe lang duurt de bloeiperiode en welke voorraad honing wordt verzameld en na afloop geslingerd? Hoe ontwikkelen de bijen zich op deze dracht, broedontwikkeling, zwermgedrag, agressiviteit e.a.? Zijn er in de directe omgeving concurrerende gewassen aanwezig waar de bijen bij voorkeur op vliegen? Worden tijdens de bloei gewasbeschermingsmiddelen toegepast, welke stoffen en met welke frequentie? Hoe oordeelt de imker zelf over de honingkwaliteit t.a.v. viscositeit, kleur, smaak,

aroma, kristallisatie e.a. Analytisch onderzoek bij de Keuringsdienst van Waren van enkele te nemen monsters crambehoning.

Uitgangspunt is dat het onderzoek gedurende drie achtereenvolgende jaren onder verschillende omstandigheden zal worden uitgevoerd. Daarbij is afgesproken dat vijf uniforme, vrij sterke en goede volken met een lege honingbak per crambeperceel (3 tot 6 hectare groot) geplaatst worden.

Resultaten van het eerste jaar onderzoek

Overeengekomen is om niet eerst drie jaar te wachten op de eindresultaten van de proef, maar door middel van tussentijdse verslagen en publikaties bekendheid te geven aan de onderzoeksresultaten. Er is vrij veel belangstelling voor onze bevindingen en het is daarom zinvol verslag te doen van de voorlopige resultaten van één jaar onderzoek.

1. Als eerste kan gezegd worden dat tijdens de proefperiode duidelijk is geworden dat crambe door insekten wordt bevolgen. Bijen maar ook hommels, zweefvliegen e.a. insekten zijn in redelijke aantallen op de crambebloemen aangetroffen. Door de bijen en hommels werd okergeel stuifmeel gefourageerd. Indien bijen op een gewas stuifmeel verzamelen en de voorwaarden voor bestuiving zijn aanwezig (bloemvorm en het rijp zijn van mannelijke en vrouwelijke bloeddelen), zal insektenbestuiving normaliter plaatsvinden. Inherent daaraan mag men verwachten dat zeker ook 'het lokkertje nectar' meegenomen zal worden. In hoeverre insektenbestuiving een rol speelt bij de zaadzetting en meeropbrengst van crambezaad zal de komende jaren door de Ambrosiushoeve worden onderzocht.

2. Gebleken is dat crambe matig attractief voor bijen is. Indien concurrerende gewassen zoals linde en kastanje in de directe omgeving staan, wordt crambe nauwelijks meer bezocht. Een bloeiperiode van vijf weken is echter vrij lang zodat het toch aantrekkelijk kan zijn in deze periode van het jaar om met de bijen naar de crambe te reizen.

3. Over de ontwikkeling van de volken waren de afzonderlijke imkers dik tevreden. Eén van hen had nog oude moeren op de volken met lichte zwermperikelen. Opmerkelijk was dat de zwermneiging op de crambe totaal verdween. Volken waren rustig en goed te behandelen.

4. Gedurende de bloeiperiode van de crambe waren er veel zonnige dagen met temperaturen tussen 20 en 30 °C. De zomerperiode was warm maar ook vrij droog, zodat m.n. op de zandgrond het gewas toch behoorlijk van de droogte te lijden had. In de tweede

helft van juli heeft het wat geregend. Al met al goed haalweer in 1992. In het algemeen dient praktijkonderzoek over een langere periode en vaak gedurende meerdere jaren te worden uitgevoerd.

5. Ten aanzien van de honinggoogst zijn enige verschillen geconstateerd. Een van de imkers had vrij veel honing geslinderd (2x12 + 1x10 + 1x8 + 1x6 kg per volk. Na analytisch onderzoek bleek dat hierin vrij veel (75%) tamme kastanje en lindepollen aanwezig waren. Deze honing was theebruin gekleurd, bevatte relatief weinig kristallen en had een goede aromatische smaak. Conclusie: dit is geen crambehoning (de bijen hadden voorkeur voor andere drachtbronnen getoond)! De andere imkers hebben gemiddeld 7,5 kg honing per volk geslinderd. In de directe omgeving waren geen andere drachtbronnen aanwezig hetgeen bevestigd werd door het analytisch onderzoek. Deze honing was camelbruin en sterk gekristalliseerd. Opmerkelijk was het grote aandeel calciumoxalaat kristallen (2-5 µm) en de zwakke koolsmaak. Het aandeel crambepollen in deze honingmonsters lag tussen de 40 en 60 % ± 10 % esdoorn en andere pollens. Calciumoxalaat komt o.a. voor in groente en met name in rabarber en spinazie. Ook is het aangetoond in linde-, heide-, en bladhoning. De betekenis van calciumoxalaat is niet duidelijk. Er wordt verschillend over geoordeeld. De heer J. Kerkvliet van de Keuringsdienst van Waren te Amsterdam zegt dat calciumoxalaat niet of nauwelijks wordt opgenomen door het menselijk lichaam.

De pH van alle honingmonsters is normaal en ligt tussen 3,7 en 3,9.

Wat de eigen waarnemingen betreft kan gezegd worden dat de honing tijdens het slingeren opvallend 'dun' was, dit ondanks het gegeven dat de raten goed verzegeld waren. Controle met de refractometer gaf te zien dat een suikergehalte van 79 % maar net haalbaar was. De smaak van crambehoning wordt als matig ervaren. Op een regionale honingkeuring werd voor deze honing een punt in mindering gebracht voor 'Geur en Smaak'.

6. Naar onze mening kunnen meerdere volken (2 à 3) per hectare crambe geplaatst worden.

7. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen is enkele keren wel (vliegtuig) en in andere gevallen niet uitgevoerd. In geen geval is schade dientengevolge geconstateerd. Ook andere problemen zijn niet voorgekomen. In het algemeen is de akkerbouwer bereid medewerking te verlenen mits hij niet in de uitoefening van zijn beroep wordt beperkt.

Bij de genoemde onderzoeksinstituten van landbouw worden ook nog andere alternatieve gewassen

getoetst op hun waarde voor de Nederlandse landbouw. Daarbij zijn zeker ook interessante gewassen voor bijen zoals onder andere de 'Akkermoerasbloem', de 'Goudsbloem', de 'Bekergoudsbloem' en de 'Stompe Wolfsmelk'. Enkele daarvan zijn sterk afhankelijk van insektenbestuiving. Het duurt echter nog een aantal jaren voor deze cultuurgewassen bij de Nederlandse akkerbouwer geïntroduceerd kunnen worden. De behoefte aan goede drachtgewassen voor onze bijen is groot en zal in de komende jaren bij het afbouwen van de koolzaadarealen alleen nog maar toenemen. Met betrekking tot de nadere invulling van de z.g. 'Braaklegregeling' voor wat betreft drachtverbetering zijn wij niet zo optimistisch. Mogelijk dat overleg en coördinatie met verantwoordelijke instanties hierin meer duidelijkheid kunnen brengen. Wij zullen er naar streven al deze contacten te continueren en indien mogelijk uit te breiden. In bijzondere gevallen zullen wij u periodiek hiervan op de hoogte brengen.

Summary

Crambe abyssinica, a member of the family of Cruciferae is a new agricultural crop which might be interesting for Dutch beekeepers. In 1991 several beekeepers decided to test the possible value of 'Crambe' for bees and the results of one year are being discussed. The following questions were put forward:

To what extent do bees collect nectar and pollen from Crambe abyssinica?

What is the influence of Crambe abyssinica on the development of the colony?

What is the quality of the honey collected from Crambe abyssinica?

The preliminary results show that *Crambe abyssinica* is moderately attractive for bees, if lime or chestnut are flowering than bees prefer the latter. However, beekeepers harvested 7-10 kilograms of honey when no competing flowers were present. The colour of the honey is dark, although the water content was high compared to, for example, honey from rape. Moretheless *Crambe abyssinica* is a promising additional large scale crop for Dutch beekeepers.

Naschrift redactie

De bloeitijd van *Crambe abyssinica* is van eind mei tot half juni. Imkers die dit jaar nog van dit nieuwe drachtgewas willen profiteren wordt aangeraden zo snel mogelijk contact op te nemen met telers van *Crambe*.

Bijenhoning promotie voor gemeente Berlicum

W. Tibosch

'Balkums Goud' uniek voor Nederland. 'Ik ken 'n aardig durpke, in 't hart van Brabants land'. Met deze woorden begint het volksleid van Berlicum, een klein dorpje onder de rook van Brabants hoofdstad 's-Hertogenbosch. Berlicum is nog een dorp waar de inwoners trots zijn op hun dorp en op de produkten die hun dorp voortbrengt. Voor de plaatselijke Bijenhoudersvereniging St.

Ambrosius was dit een van de redenen om aan het gemeentebestuur voor te stellen om het predikaat 'Echt Berlicums produkt' in te voeren. Het initiatief voor deze activiteit werd genomen in het najaar van 1990. Eind 1991, nog net in het jaar waarin het 80-jarig bestaan werd herdacht, kreeg St. Ambrosius als eerste 'producent' het predikaat 'Echt Berlicums Produkt' voor haar 'Balkums Goud' uitgereikt. Een vermelding om trots op te zijn.

Het idee om een kwaliteitsmerk aan honing toe te kennen rolde uit de koker van Ambrosiusvoorzitter Jan Charpentier. Op zoek naar de promotie van de honingverkoop ('Balkums Goud') ontwikkelde hij in nauwe samenspraak met Berlicums' burgemeester Jan van Homelen het predikaat 'Echt Berlicums Produkt'. Veelvuldig en intensief overleg met de gemeente Berlicum, de vereniging van Nederlandse Gemeenten, de Keuringsdienst van Waren, het Ministerie van Landbouw en Visserij en de MAS in Bostel ging aan de uiteindelijke realisatie van dit unieke idee vooraf. Het gewilde predikaat werd, voorzien van strenge voorwaarden, vastgelegd in een door de gemeenteraad goedgekeurde gemeentelijk verordening op 27 juni 1991.

Honingmonster

'Balkums Goud' is natuurzuivere onverhitte honing die geoogst is door imkers van de Berlicumse Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius. Voorzien van een 'Balkums Goud'-zegel en vergezeld van een oorkonde waarop het predikaat staat vermeld wordt

Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius - Berlicum

BALKUMS GOUD
450 g. honing
echtheid gewaarborgd middels besluit
van burgemeester en wethouders
van Berlicum op 3 december 1991

de Berlicumse honing in potjes van 450 gram op verschillende plaatsen in het dorp verkocht.

Het 'Balkums Goud' is ambachtelijk verwerkte honing waarbij de pure honing na zorgvuldig slingeren, zeven en roeren als eindproduct overblijft. De strenge eisen in het Honingbesluit van de Warenwet zijn voor dit predikaat nog aangescherpt zodat door een extra laag watergehalte de houdbaarheid is toegenomen. De behandeling en verwerking van de honing staat onder controle van een onafhankelijke honingcommissie die regelmatig bij het slingeren van de honing aanwezig is. De Middelbare Agrarische School, afdeling levensmiddelentechnologie uit Bostel, treedt op als toetsende instantie. Steekproefsgewijs verzorgen scheikundige Piet de Jongh en amanuensis Jack Mandigers een strenge kwaliteitskeuring waarbij onder andere het drogestofgehalte, het suikergehalte en de pH-waarde volgens voorafopgestelde criteria worden vastgesteld. Naleving van deze bepalingen uit de Warenwet bieden de garantie voor betrouwbare honing van volken uit eigen omgeving.

Puur natuur

Bijenhoudersvereniging St. Ambrosius telt 55 leden die in de zomer ruim 250 volken hebben. Niet alleen de 180 volken van Berlicumse imkers komen voor 'Balkums Goud' in aanmerking, maar ook de honing van de regioleden. Immers, een bij let niet op gemeentegrenzen en verschillende

Ambrosiusimkers reizen met hun volken naar verschillende drachtbronnen. Dit heeft tot gevolg dat er koolzaad-, linde-, heide en verschillende bloemenhoningen geproduceerd worden. Doordat er geen verhitting en toevoegingen plaatsvinden blijft de pure honingsmaak behouden. Iets wat bij industrieel verwerkte honing en bij buitenlandse honing niet te garanderen is. Een reden te meer om terecht trots te zijn op het predikaat 'Echt Berlicums produkt' toegekend aan het 'Balkums Goud'.

Het invoeren van een koningin (3)

Tot besluit van deze reeks artikelen nog enkele methoden die wellicht wat minder bekend zijn.

Lucifersdoosje en water

De jonge koningin die men in wil gaan voeren, wordt opgesloten in een lucifersdoosje. Het doosje wordt vervolgens met koningin en al onderwater gedompeld en zodanig geschud dat ze goed bevochtigd raakt. Vervolgens beroekt de imker het volk waar de koningin in moet gaan vertoeven. Is dit gebeurd dan kan de nieuwe koningin tussen de raten van dit volk losgelaten worden.

Vliegplank

Sommige imkers leggen de koningin, die in een kluisje is opgesloten, in het vlieggat. Dit kluisje is voorzien van een propje honingdeeg. Honingdeeg is honing die met poedersuiker tot stopverfdikte is gemengd. Al vlug vormt zich rond het kluisje een trosje bijen. Als deze behandeling in de avonduren wordt uitgevoerd, hetgeen trouwens de voorkeur verdient, zullen de bijen de nieuwe koningin tegen middernacht hebben bevrijd door het opeten van het honingdeeg. De koningin zal nu zonder te worden aangevallen naar binnen lopen en beginnen met het leggen van eitjes.

De Nieuw-Zeelandse methode

Dit is een zeer opmerkelijke methode. Een papieren zakje wordt aan de onderzijde voorzien van drie rijen kleine gaatjes. Nu worden enkele lepels bijen vanuit het volk waar men de koningin wil invoeren in het zakje geschept en goed door elkaar geschud. Na enkele minuten wordt het schudden nog eens herhaald. Is dit gebeurd, dan wordt de koningin bij deze bijen gevoegd. Men blijft schudden en plaatst na een tijdje het zakje tussen twee broedramen. De bijen verlossen haar huisgenoten en ook de koningin wordt feestelijk binnengehaald. Bij een andere methode wordt het volk, waarvan de koningin moet worden vervangen gedurende twaalf uur moerloos gehouden. Dan wordt de nieuwe koningin in honing gedompeld en tussen de raten van het moerloze volk losgelaten. Deze methode is riskant omdat over het hoofd wordt gezien dat de bijen al na korte tijd merken dat de koningin is verdwenen en redcellen gaan bouwen.

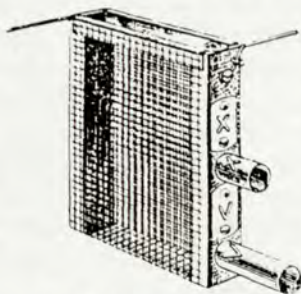
Gapirkooitje

Dit is een kooitje van gaas met houten zijwandjes. In deze zijwandjes worden twee ronde gaatjes van 6 à 8 mm gemaakt. In deze gaatjes worden plastic buisjes aangebracht. Het ene buisje is ongeveer 4 cm lang, het andere 2 cm. Voor het kortste buisje wordt aan de binnenzijde een stukje moerrooster aangebracht. De beide buizen worden gevuld met een propje honingdeeg en de koningin wordt in het kooitje gedaan. Het gevulde Gapirkooitje, dat niet breder is dan 1,5 cm, wordt nu midden in het volk tussen twee raten gehangen. Spijkertjes die dwars in het kooitje

zijn geslagen beletten dat het kluisje naar beneden valt. Het volk wordt nu met rust gelaten: de bijen wennen aan de geur van de koningin en de koningin neemt de reuk van het volk aan. Intussen verwijderen de bijen het honingdeeg dat in de buisjes is aangebracht. Het kleine buisje zal het eerst leeg zijn. Als dit zo is kunnen al enkele bijen ongestoord met de nieuwe moer kennismaken. Deze kennismaking verloopt doorgaans zeer soepel. Mocht de koningin al neiging

vertonen om het volk binnen te gaan, dan kan zij aan dit verlangen nog geen gehoor geven omdat haar de weg wordt afgesneden door het stukje moerrooster. Pas wanneer ook het langere buisje is leeggegeten is voor haar de weg vrij.

Tot slot nog een raadgeving van de bekende broeder Adam. Deze verklaarde eens op een internationaal bijenteeltcongres, dat het aannemen van een nieuwe moer uitsluitend afhangt van het gedrag dat zij vertoont op het ogenblik dat zij in een volk wordt losgelaten. Als zij zich dan rustig gedraagt en is ook het volk waar zij wordt ingevoerd niet opgewonden, dan is de kans van slagen groot. Een jonge leggende koningin mag, aldus broeder Adam, niet langer dan 12 uur in opgesloten toestand in het volk verblijven. Als zij pas na enkele dagen wordt bevrijd is de kans groot dat zij wordt aangevallen en gebald. Geen enkele methode van invoeren geeft 100% zekerheid. We zullen na iedere mislukking ons afvragen: "Wat heb ik fout gedaan?" Het antwoord is dan meestal moeilijk te vinden. Het volgen van een andere methode kan dan een volgend keer misschien een uitkomst zijn.

Moederkooitje : Gapir

Andere manieren om koninginnen in te voeren

Als de heer Van der Kammen in het aprilnummer zegt, dat er wel vijftig verschillende manieren zijn om een koningin in te voeren, dan blijven er voor mij wel een paar manieren over om te behandelen. Wanneer we een volk hebben dat geen koningin en geen broed meer heeft, dan zal het invoeren van een koningin van hetzelfde ras vrijwel nooit een probleem zijn. Dikwijls wordt een kernvolkje met een bevruchte jonge koningin in zijn geheel in het moerloze volk gebracht. Voor de zekerheid kan men de koningin in een kluisje doen en losjes afsluiten met een propje zacht papier.

168 Na enkele uren zullen de bijen de koningin bevrijd hebben. Een kernvolkje of bevruchttingsvolkje is een heel klein volkje (een half raam bijen) waarin de imker een pas uitgelopen koningin invoert. Deze koningin zal vanuit dit volkje ongeveer tien keer uitvliegen om met een dar te paren (bruidsvlucht maken). Elke imker kent het spannende moment, wanneer hij drie weken na het doppen breken zijn volken controleert, om te zien of de jonge koninginnen aan de leg zijn. Komt hij een volk tegen zonder broed en ook geen gepoetste cellen op de plaats waar het broednest moet komen, dan is de koningin bij de bruidsvluchten verloren gegaan. Zijn deze cellen wel gepoetst dan is er drie weken na het doppenbreken nog wel een kansje, dat de koningin aan de leg zal gaan. Gepoetst wil zeggen, dat er in het midden van het volk op grote oppervlakken van de raten de cellen glanzend schoon gemaakt zijn. Zijn hier en daar enkele cellen half gevuld met nectar of stuifmeel, dan kan de imker er zeker van zijn, dat er geen koningin meer in het volk aanwezig is. Het is nu maar te hopen, dat hij bij het doppen breken een aantal kernvolkjes (bevruchttingsvolkjes) heeft gemaakt, zodat hij over reservekoninginnen kan beschikken. In dat geval is het een eenvoudige zaak om dit volk een jonge bevruchte koningin te geven. Sommige imkers bewaren voor dit doel wel enige oude koninginnen in zogenaamde vegers en dat is natuurlijk beter dan niets. Een volk, dat al vijf weken moerloos is, nog trachten te redden met een raat jong broed om zelf een nieuwe koningin te laten telen is wel een heel slechte methode.

Wacht de imker na het doppenbreken langer dan drie weken met het controleren van zijn volken, dan is de kans groot, dat hij in enkele volken eierleggende werkbijen aantreft. Zo'n legsel herkent men aan

opvallend veel belegde darrecellen met meerdere eitjes per cel. Het broed in de werkstercellen is onregelmatig en het celdeksel bol, want uit de onbevruchte eitjes ontstaan alleen darren (bultbroed). Wil de imker in zo'n volk nog een nieuwe koningin invoeren, dan heeft hij met een moeilijk geval te doen. Een methode, die een goede kans van slagen biedt, gaat als volgt. Na verwijdering van dekplank of dekkleed wordt een lege broedkamer op het volk geplaatst met in het midden een klimraat. Hier bovenop komt een tweede broedkamer met een moergoed volk, dat minstens drie raten bezet. Langzamerhand ontstaat er nu contact tussen het volk boven en het moerloze volk. Door de aanwezigheid van een leggende koningin, houden de werkbijen op met het leggen van eitjes. Zaak is, dat men dit volk minimaal twee weken niet stoort, daarna kan men de lege broedkamer wegnemen. Vaak weten de bouwmeesters onder de bijen de schade die ontstaan is door het bultbroed nog aardig te herstellen, zodat men die raten niet direct hoeft op te ruimen.

Een andere methode is, het darrebroedige volk minstens vijf meter te verplaatsen en op de lege plaats een klein volk in een kast met veel extra ruimte te zetten. De vliegbijen van het moerloze volk voegen zich geleidelijk bij het kleinere volk en na een paar dagen kan men alle bijen ter plaatse van de raten schudden. Op enkele na zullen alle bijen zich bij het andere volk voegen. De raten met bultbroed kan men opruimen.

Als men toch over voldoende bijenvolken beschikt, worden ook wel de buurvolken van het weggenomen darrebroedige volk naar elkaar toegeschoven en handelt men zoals in het vorige geval. Het darrebroedige volk wordt nu ook opgeheven.

Nu rest ons nog de zeer moeilijke gevallen te behandelen. Hiervan is sprake, als men een koningin van een ander ras in wil voeren. Dat lukt alleen maar door een klein volk te maken met uitsluitend jonge bijen. Maar ik denk, dat een beginnende imker hier beter niet aan moet beginnen. In het julinummer hopen we, dat er veel honing in de kasten zit. Het honingooigsten en slingeren zullen dan aan de beurt komen.

Framboos

De teelt van frambozen had vroeger een behoorlijke omvang. De frambozen werden voornamelijk geteeld voor de produktie van jams. Tegenwoordig importeren de conservenfabrieken de frambozen vooral uit Oost-Europa. In Nederland worden frambozen thans bijna uitsluitend voor de verse consumptie geteeld. Het areaal is gering, al vindt er wel een uitbreiding plaats van de teelt van frambozen onder plastic. Frambozen dragen gewoonlijk vruchten aan tweejarige scheuten die in het vorige jaar gegroeid zijn.

Bloembouw

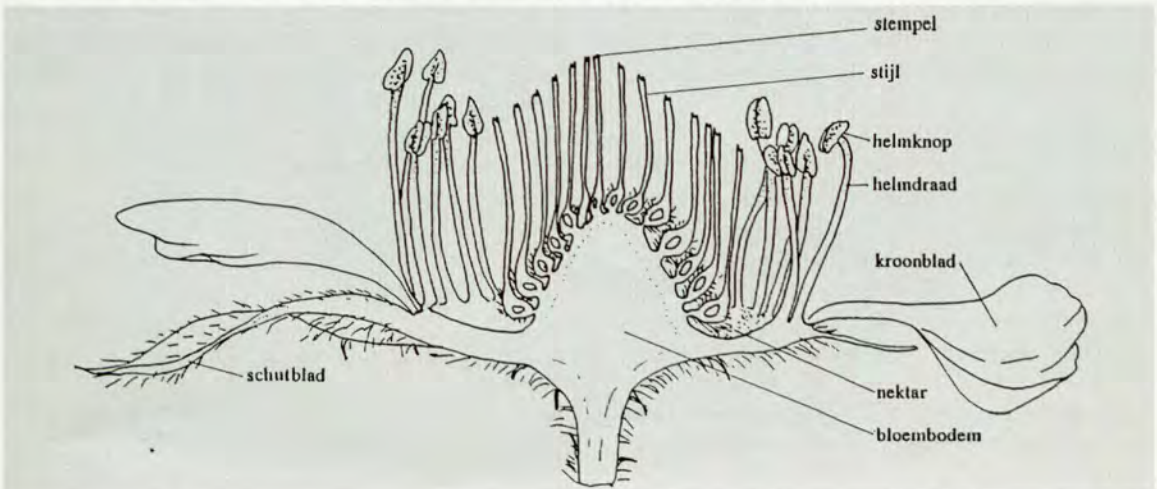
Bijna alle in Europa geteelde rode frambozenrassen zijn afkomstig van de soort *Rubus idaeus*. Deze soort wordt gekenmerkt door kleine, witte bloemen in trossen. De kroonbladen zijn ongeveer even groot als de kelkbladen. De bloembodem van de framboos lijkt op die van aardbeien, in de vele vruchtbeginsels zitten echter twee zaadknoppen. De meeldraden zitten in een krans rondom de bloembodem. Zodra de bloemen zich openen zal als eerste de buitenste krans meeldraden rijpen. Vervolgens groeien de stijlen verder uit en de stempels rijpen gelijktijdig met de middelste rijen meeldraden. De bloei begint meestal eind mei. De nectar wordt afgescheiden aan de rand van de bloembodem en bevat 21-30 % suiker.

Bestuiving

De meeste belangrijke frambozenrassen zijn in hoge mate zelffertil. Het is dus niet nodig meerdere rassen door elkaar aan te planten voor een goede bestuiving

en vruchtzetting. Uit diverse bestuivingsproeven met vliegkooien is gebleken dat bijen een positieve invloed hebben op de bestuiving en vruchtzetting van frambozen. Voor een goede bestuiving zijn meerdere bloembezoeken nodig. Het stuifmeel van frambozen kan ook door de wind worden overgebracht en door direct contact van de meeldraden met de stempels. Dit is alleen mogelijk tussen de binnenste krans van meeldraden en de stempels. Wanneer de binnenste krans meeldraden rijpt en er is nog geen stuifmeel-dracht geweest, dan kan alsnog bestuiving met eigen stuifmeel plaatsvinden.

De bloemen van frambozen leveren veel nectar en stuifmeel en zijn dan ook zeer aantrekkelijk voor bijen en andere bestuivende insecten. Voor de produktie van nectar moeten de frambozenplanten wel over voldoende vocht kunnen beschikken. Dit is vooral ook een belangrijk aandachtspunt bij de teelt van frambozen in plastic tunnels. Tijdens de bloei dus veel water geven. Voor bestuiving van frambozen in een buitenteelt zijn twee goede volken per ha voldoende voor een goed bloembezoek en bestuiving. Bij een teelt onder plastic tunnels ontstaan aan de groene vruchten soms grote nectardruppels. Deze druppels nectar kunnen blijven zitten tot de vruchten rijp zijn waardoor de frambozen erg plakkerig zijn. In deze situatie is het aan te bevelen bijenvolken met minimaal tien ramen bezet met bijen in de tunnels te plaatsen. Door een lege honingkamer op deze grote bijenvolken te plaatsen worden de bijen gestimuleerd om de nectardruppels te verzamelen.

Slangekruid (*Echium vulgare* L.)

Slangekruid heeft zijn naam vermoedelijk te danken aan de vorm van de stamper. Die is aan het einde vorkvormig, lijkt net op een slangetong. Het is een plant waarvan de bloemen door vele soorten insecten bezocht worden. Hoewel ze volgens onze waarneming geen geur verspreiden, zijn het uitgesproken insectenbloemen.

Tweejarig

Slangekruid behoort tot de familie van de ruwbladigen (Boraginaceae). Het is de enige van de ca. 40 soorten van het geslacht *Echium*, die in ons land inheems is. De plant komt algemeen in ons land voor op zandige en veelal kalkrijke gronden. Op plaatsen waar de grond omgewerkt is kan de plant spontaan tot ontwikkeling komen. Hij houdt van een warme en niet al te vochtige standplaats. Slangekruid is tweejarig en overwintert met een bladrozet. De familienaam geeft al aan dat de bladen ruw zijn. Dat komt door de lange beharing aan boven- en onderzijde. Behalve de bladen is ook de bloemstengel dicht bezet met korte en lange haren.

Veranderende bloemkleur

In het tweede jaar van de plant komt een rechtopstaande bloemstengel tot ontwikkeling met verspreid staande bladeren. De bloemen staan aan het einde van de bloemstengel in de bladoksels. De bloeiwijze bestaat uit dubbele schichten, die sterk omlaag zijn gekromd. Tijdens de bloeiperiode van de plant, die valt in de maanden mei-september, ontrollen zich de schichten en komen achtereenvolgens de bloemen tot ontwikkeling. In het knopstadium heeft de bloemkroon een roze-rode kleur. De kleur verandert in hemelsblauw als de bloem volledig is opengegaan.

Bloembouw

De bloemkroon is trechtervormig en heeft een scheefstaande rand met vijf lobben. De bloemen staan schuin omhoog, waardoor de rand van de bloemkroon verticaal komt te staan. Er zijn vijf meeldraden: één korte, die midden boven in de bloem staat, en vier lange, die paarsgewijs onder in de bloem staan en ver buiten de bloemkroon uitsteken. De meeldraden zijn met de bloemkroon vergroeid. De korte meeldraad is omlaag gebogen en verdeelt daardoor de bloemopening in twee helften. Het nectarium bevindt zich geheel onder in de bloem. Een bloem staat twee

dagen in bloei. De eerste dag komen de meeldraden tot volle ontwikkeling en wordt het stuifmeel afgegeven. De tweede dag krommen de meeldraden zich en is inmiddels de stamper verder uitgegroeid. De gevorkte stempel is dan op de plaats van de helmknoppen van de lange meeldraden gekomen.

Eivormige stuifmeelkorrels

De stuifmeelkorrels van het slangekruid zijn relatief klein. Van opzij (equatoriaal) gezien hebben de korrels een eivorm. Ze hebben drie kiemopeningen, die dicht bij het dikke eind (pool) zijn gelegen. Het korreloppervlak is glad. De korrels zijn kleverig en hechten zich daardoor gemakkelijk aan de beharing van insecten.

Bijenbezoek

Tijdens de eerste dag van de bloei landen de bijen op de meeldraden, waarbij de bovenste meeldraad en die van het middelste paar, onderaan in de bloem, naar beneden worden gedrukt en met de onderzijde van de bij in aanraking komen. De meeldraden van het andere paar, onderaan in de bloem, strijken langs de zijanten van de bij. Hierdoor krijgt de bij zowel aan de onderzijde als aan de zijanten stuifmeel in de beharing. Tijdens de tweede dag van de bloei komt de stempel bij het bijenbezoek ongetwijfeld in aanraking met de onderzijde of met de zijanten van de bij.

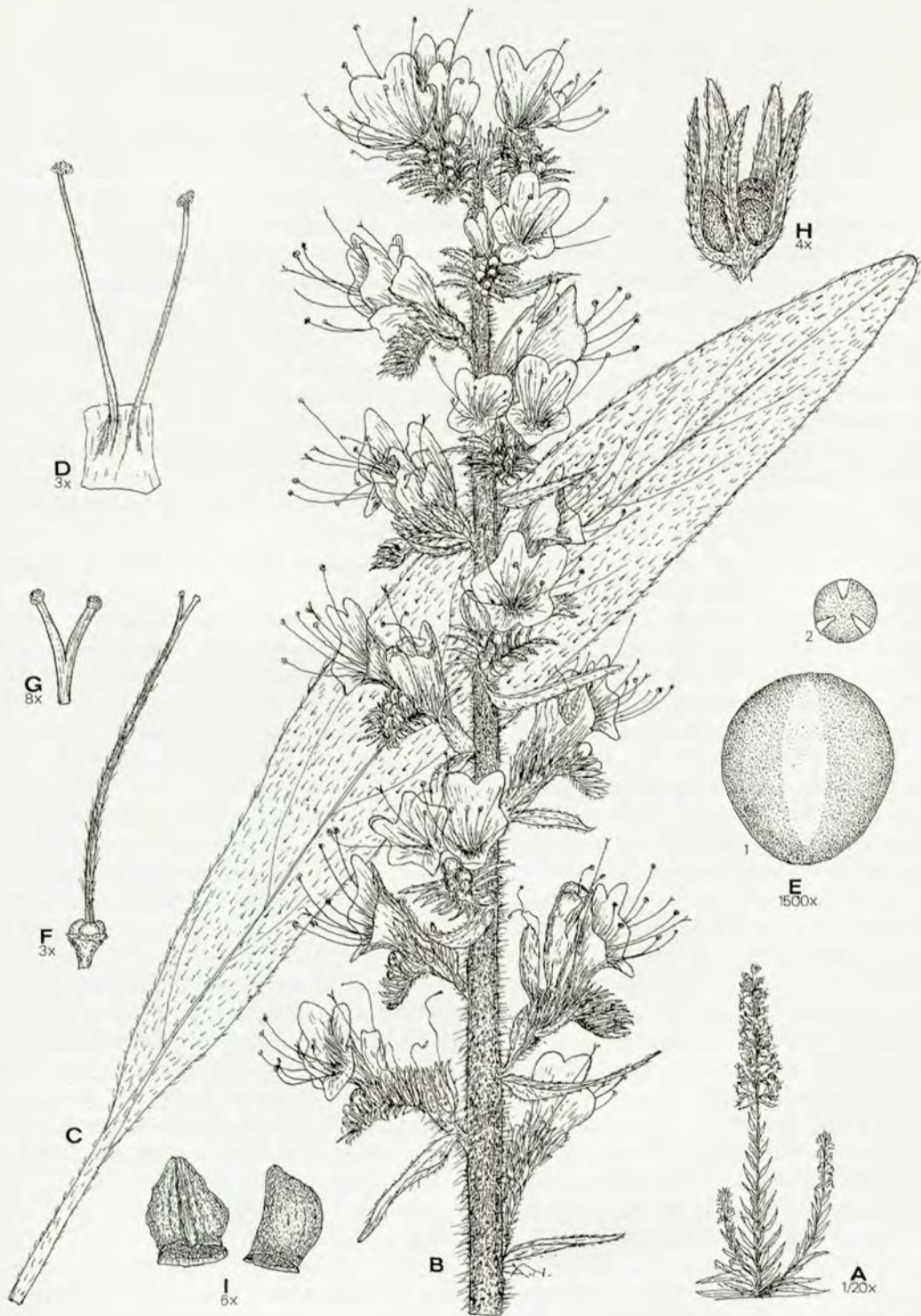
Nootjes

Direct na de bloei valt de bloemkroon af. De sterk behaarde kelkslippen groeien verder uit tot tweemaal de oorspronkelijke lengte. De kelkslippen vormen later een omhulsel rond de rijpe vruchten. De vrucht is een driekantig nootje met een ruw oppervlak. Er kunnen vier nootjes in een bloem tot ontwikkeling komen, maar meestal zijn het er minder.

Literatuur

Jaeger, P. (1949): Sur la structure florale, l'antho-cinétique et le mécanisme de la pollinisation de la Vipérine (*Echium vulgare* L.). Ann. Univ. Montpellier Suppl. Sci. Ser. Bot. 4: 47-57.

Slangekruid (*Échium vulgare* L.)

A bloeiende plant; **B** bloeiwijze; **C** blad onder aan de plant; **D** meeldraden; **E** stuifmeelkorrel: **1** equatoriaal, **2** polair; **F** stamper; **G** stempel; **H** kelk met rijpe vruchten; **I** nootje.

Daar is ze dan, de jonge koningin

Het staat er wel zo mooi, maar voordat het zover is komt er nog heel wat bij kijken. Ten eerste het buiten-gebeuren. Koud regenachtig weer met een flinke bries is wel het laatste dat een imker kan gebruiken wil hij in de loop van de maand een goed aaneengesloten broednestje van zijn met zorg gekweekte moertjes verwachten. Om dat doel te bereiken zijn er tegenwoordig legio mogelijkheden. Uiteraard kan op de thuisstand met eigen bijenmateriaal worden gewerkt, maar een toenemend aantal imkers is daarmee niet meer tevreden en legt zich toe op de teelt van raskoninginnen waarvan de larfjes op speciaal ingestelde afhaalpunten zijn gekocht. De koninginnen die uit deze larfjes worden geteeld vertegenwoordigen een aantal gunstige eigenschappen zoals geringe steeklust en een vaste zit op de raat. Op een cursus koningin-teelt komen veel theoretische en praktische zaken aan de orde, maar vanaf het moment dat een bevruchtungskastje wordt gevuld met een pas-uitgelopen moertje vergezeld door een paar pollepels bijen tot aan hun terugkeer van het bevruchtungsstation valt er een stilte en dat, zoals zal blijken, geheel ten onrechte.

Reacties van werksters op jonge koning

Want er gebeurt toch echt wel het een en ander in een bijenvolk vanaf het moment waarop een koningin is uitgelopen tot aan het leggen van haar eerste eitjes. Voor mijn gevoel vormt het een onderdeel van de koningin-teelt waarvan elke imker weet behoort te hebben al zou het alleen maar zijn om de nieuwe freule met nog meer zorg te omringen. Reeds in 1957 werd er door Eleonore Hammann in die richting onderzoek verricht. Zij beschrijft de gebeurtenissen die plaats vinden in volkjes waarin een koningin uit een redcel wordt geboren. Ze heeft bewust gekozen voor moertjes geboren uit een redcel om daarmee het gedrag van koningin en volk rond de zwermvoorbereiding uit te schakelen. Haar fascinerende verhaal is als volgt. "Tijdens het rijpingsproces van de koningin in de cel worden de bijen op en in de onmiddellijke nabijheid van de cel in toenemende mate onrustig en deze onrust bereikt een hoogtepunt als de koningin uit de cel kruipt. De eerste uren na het verlaten van de cel schenken de bijen geen aandacht aan de koningin. Rond het middaguur van haar eerste levensdag vindt hier echter een drastische verandering plaats. De werksters betasten, voeden en likken haar op dezelfde

manier zoals ze dat bij een leggende moer doen. De werksters vertonen nu echter ook een gedrag dat kenmerkend is voor de voorbereiding op de bruidsvlucht. Dat gedrag moet voor de koningin bijzonder onplezierig zijn en heeft verschillende uitingsvormen. In de eerste plaats zien we sommige bijen op een afstand van 3 tot 5 centimeter van de koningin stokstijf blijven staan waarbij ze met het achterlijf een op- en neerwaartse beweging maken. Sommige bijen voeren dit gedrag uit wanneer ze met één, twee of drie paar poten op de koningin staan, waardoor deze voortdurend door elkaar wordt geschud. In een eerder stadium werd dit gedrag van de werksters opgemerkt op de redcel. Alleen huisbijen van 3 tot 21 dagen oud vertoonden dit gedrag. Ten tweede waren er bijen in de onmiddellijke omgeving van de koningin die met het lichaam een voor- en achterwaartse beweging maakten. Tijdens die beweging houdt de bij zich met de achterste twee paar pootjes aan de raat vast. Aan het einde van elke voorwaartse beweging verkochten ze de koningin met de voorste pootjes en hun voorhoofd een optater. Soms streken ze hun kop met geopende kaken van boven naar beneden over het lichaam van de koningin waarbij het erop leek alsof ze haar aanpikten. Alsof dat alles nog niet genoeg was werd de koningin door sommige bijen aan vleugels en poten vastgepakt en zijdelings omver getrokken. Hoewel de vleugels worden verbogen en verdraaid tijdens deze aanval loopt de koningin hierbij geen zichtbare schade op. Er zijn ook bijen die zich aan de poten en vleugels van de koningin vastklampen en zich door haar laten meeslepen. Tot slot was er af en toe een bij die probeerde de koningin omver te gooien. Ze viel haar daartoe vanaf de zijkant aan, drukte haar kop onder haar lichaam en duwde haar vervolgens omver. Vaak kon de koningin zich nog aan de raat vastklampen maar het kwam voor dat ze geen houvast vond en naar beneden tuimelde. Bijen die zich op dat moment aan haar hadden vastgeklemd lieten niet los met gevolg dat een bolletje bijen met koningin ergens tussen de raten kwam vast te zitten of op de bodemplank terecht kwam waar het na enige tijd oploste. Vanaf de derde levensdag van de koningin vertoonden veel bijen tuutgedrag, met precies dezelfde lichaamshouding als een tutende koningin, maar met dit verschil dat er geen tuuttoon was te horen. Dit imitatie-tuuttoon gedrag werd af en toe op

het lichaam van de koningin uitgevoerd waarbij deze bij met haar kop zachte drukbewegingen uitvoerde op haar achterlijf. Tijdens de middaguren van de eerste levensdagen van de koningin werden van een groot aantal bijen op of rondom de koningin in totaal 1313 bewegingen genoteerd. De vertikaal slaande beweging haalde een score van 79 %. In de ochtend en avond, op koude dagen en in de herfst werden er veel minder aanvallen op de koningin uitgevoerd."

Reacties van de koningin

De eerste paar levensdagen weert de koningin de aanvallen af en probeert er aan te ontkomen, maar alles zonder veel succes. Als het meest effectieve afweerwapen gebruikt de koningin de tuuttoon. Zodra ze daarmee begint verstarren de bijen in haar directe omgeving en dat betekent even rust. (Dit zou het antwoord kunnen zijn op de waarneming van Els Kleijnendorst over het lang natuteren, zie BIJEN 2/4 "over tuten en kwaken"). Na ongeveer drie dagen tracht de koningin de aanvallen af te slaan, waarbij ze hetzelfde gedrag vertoont als gealarmeerde wachtbijen. Met geopende kaken slaat ze met borst en voorpoten op haar aanvalsters in. Uit ander gedrag van de koningin valt op te maken dat deze afweer samenvalt met het begin van haar bronsttijd (geslachtsrijpheid). Als het gedrag van werkbijen en koningin op de voet wordt gevolgd dan ontstaat de indruk dat de eerste levensdagen van een koningin niets anders zijn dan een grote jachtpartij. Overal waar ze zich bevindt roept ze agressief gedrag op bij de omringende bijen, ze slaat op de vlucht en dat vluchtgedrag stimuleert de bijen weer om haar nog hardnekkiger het leven zuur te maken. Dit herhaalt zich tot de koningin vermoeid raakt, haar bewegingen worden langzamer en daarmee neemt ook de aandacht van de bijen voor haar af. Opmerkelijk is dat na elke jachtpartij de koningin vaker voedsel wordt aangeboden waarbij het suikergehalte van het bloed geleidelijk toeneemt. (In dit verband is het aardig er op te wijzen dat uit onderzoek van Beutler in 1936 bleek dat het bloedsuikergehalte van jonge bijen zeer laag is en dat het gehalte aanzienlijk moet toenemen voordat ze kunnen vliegen). Naarmate de koningin ouder wordt maakt ze snellere bewegingen en neemt haar uithoudingsvermogen toe. Op de dag van haar eerste vlucht rent de koningin met trillende vleugeltjes gedurende 5 tot 10 minuten over de raten tot ze plotseling op licht reageert en zich naar de vliegopening begeeft. Na terugkeer van haar oriëntatievlucht wordt ze weer op dezelfde manier behandeld als zojuist beschreven waardoor ze wordt geactiveerd om

opnieuw uit te vliegen. Zelfs na een geslaagde bruidsvlucht beginnen de aanvallen weer, zij het na een korte periode waarin ze met rust wordt gelaten. Hoewel de aanvallen minder worden gaan ze door tot de eerste eitjes worden gelegd". aldus Eleonore Hammann. En dit lijdend voorwerp in de bijenkolonie noemen wij "De Koningin". Eleonore trekt een aantal conclusies uit haar onderzoek maar daarop hoop ik de volgende maand terug te komen.

Het weer in de maand juni

Tot slot het karakter van het weer in de maand juni van de laatste vijf jaar. Als landelijk gemiddelde over de periode 1961-1990 geldt voor de zonneschijn 196 uur, de hoeveelheid neerslag 65 millimeter en de gemiddelde maximumtemperatuur 19,1°C. Als bijzonderheid van 1992 geldt voor de neerslag dat het ten noorden van de grote rivieren droog was en nat ten zuiden daarvan.

173

Jaar	Zon (uren)	Neerslag(mm)	Max.temp. (°C)
1988	zr somber (120)	zeer droog (28)	koel (18,2)
1989	zonnig (255)	normaal	warm (20,3)
1990	zr somber (130)	normaal	normaal
1991	zr somber (119)	zeer nat (122)	zeer koud (16,0)
1992	zonnig (232)	normaal	zeer warm (22,3)

Geraadpleegd

Eleonore Hammann (1958), Which takes the initiative in the virgin queen's flight, the queen or the workers? *Bee World* Vol.39(3): 57-62.

Oude en nieuwe drachtplanten

Al geruime tijd lees je, vooral in niet-imkerbladen, over biodiesel. Biodiesel is dieselolie uit koolzaad. Geen gek vooruitzicht voor onze bijen, want de teelt van koolzaad zou daarvoor worden vergroot. Helaas hebben de wetenschappers berekend, dat biodiesel niet veel milieuvriendelijker is dan gewone diesel, maar wel veel duurder. Nu kost een liter biodiesel nog vier gulden; als het in grote hoeveelheden wordt gemaakt, gaat de prijs wel omlaag. Een liter gewone diesel (af raffinerij) kost echter maar iets meer dan een kwartje. Alleen als je koolzaad op grote akkerbouwbedrijven teelt, wordt biodiesel misschien rendabel. Dus niet méér koolzaad in Nederland, hoogstens in bijvoorbeeld Frankrijk of het voormalige Oost-Duitsland. Misschien kunnen we wat meer doen met *crambe* en *karwij*. Dat zijn opkomende akkerbouwproducten in Nederland. Op *karwij* zamelen de bijen nectar en stuifmeel; *karwijhoning* heeft een zeer aparte smaak (L.G.M. Hensels, *Drachtplantengids*). *Crambe*, of *zeekool*, is een kruisbloemige. De meeste soorten uit deze familie zijn goede drachtplanten.

Uit *karwij*zaad-olie kan de stof *carvon* worden gehaald. *Carvon* wordt gebruikt als anti-spruitmiddel bij aardappels. Het is veel milieuvriendelijker dan de middelen die nu worden toegepast. De *crambe* wordt niet geteeld als nieuwe groente, maar uit het zaad wordt *eruca-zuur* gewonnen. In het decembernummer schreef ik hier ook al over. *Eruca-zuur* wordt geacht een medicijn te zijn voor een zeldzame ziekte bij de mens. Een lezer vroeg mij om welke ziekte het ging. Gelukkig werd op 16 maart jl. in het TV-programma "Vinger aan de pols" *eruca-zuur* genoemd. Het blijkt te helpen bij een zeldzame ziekte, *adrenoleukodystrofie*. De ziekte is een erfelijke fout in de stofwisseling, waardoor een abnormaal gehalte aan bepaalde vetten optreedt in het lichaam. *Eruca-zuur* doet het gehalte aan deze verzadigde vetten dalen tot een normaal peil.

Volgens de *Volkscrant* is *eruca-zuur* geschikt als grondstof voor plastic met anti-statische eigenschappen. Wel een heel andere toepassing! *Volkscrant*, 27-2-1993.

Marjolein-olie

De varroamijt moeten we bestrijden. Verschillende methoden staan de imker ter beschikking, van harde

chemische middelen als Apistan, Perizin en Folbex tot bio-technische methoden als het uitsnijden van darreraat en het arrestraam. Uiteindelijk hopen we nog eens een bij te kweken die bestand is tegen de varroamijt, maar zo lang die er nog niet is, moeten we bestrijden.

Ook zijn er "zachte" chemische middelen als miere- en melkzuur en vluchtige oliën. Kleine hoeveelheden etherische oliën desoriënteren de varroamijt. Als de mijt op het goede moment in de war gebracht kan worden zou dat haar voortplanting stoppen. Dit goede moment is het ogenblik waarop ze een broedcel moet vinden die op het punt staat verzegeld te worden. Proeven in het Bijeninstituut in Oberursel hebben uitgewezen dat marjolein-olie het meest misleidde. Concentraties van 0,1 %, 0,5 % en 1 % olie, opgelost in was, brengen de mijten in de war. De bijen hebben er geen last van en de nestgeur wordt niet verdrongen door de marjolein-olie. Dit laatste is wel belangrijk, want anders wordt de werkverdeling in het bijenvolk ontregeld. Ook worden bij het verlies van de nestgeur de eigen bijen niet meer herkend en ontstaat roverij. De proeven zijn nog in volle gang en er blijven nog vele vragen onbeantwoord. De toepassing voor de imker zal dan ook nog enkele jaren op zich laten wachten.

Maandblad van de Vlaamse Imkersbond 1993(1).

Imago

Wij imkers gaan gebukt onder een vals imago. U weet wel: oud boertje, pet, klompen bij een bijenstal vol korven. Zo stelt de leek zich de imker voor. Natuurlijk weten wij wel beter en gelukkig begint de werkelijke situatie ook bij anderen door te dringen.

Eén dezer dagen kreeg ik het blad 'Voyager' onder ogen, een tijdschrift dat je tijdens je vliegreis kunt lezen als je met 'British Midlands' vliegt. Daarin een foto van een imker met kast bovenop een plat dak. Als achtergrond een skyline met de St. Paul's kathedraal en allerlei blinkende kantoorkolossen in hartje Londen. Het platte dak blijkt van de "Bank of England" te zijn en de imker is de collega van onze heer Duisenberg. Deze opperbankier vertelt dat hij uit dat ene volk midden in Londen 50 % meer slingert dan uit zijn andere volken, die op zijn landgoed buiten Londen staan.

Voyager, 1993 (jan.-febr.).

Vlieggedrag van bijen en hommels tijdens fruitbloei

Christ Smeekens, IKC Glasgroente en Bestuiving

Honingbijen

Honingbijen zijn zeer effectieve verzamelaars van nectar en stuifmeel. In een korte periode kunnen grote hoeveelheden nectar en stuifmeel verzameld worden en als reservevoorraad in de raten opgeslagen worden. Hierdoor zijn ze in staat om perioden van schaarste en zelfs de gehele winterperiode te overbruggen. Om tot dergelijke prestaties te komen bezitten bijenvolken een aantal bijzondere eigenschappen. In de eerste plaats is de communicatie tussen bijen in het volk zeer hoog ontwikkeld. Door de verschillende bijendansen en het uitwisselen van nectar zijn de bijen in staat om informatie over de voedselbron aan elkaar door te geven. De belangrijkste informatie die ze doorgeven is de richting van en de afstand tot de voedselbron en de hoeveelheid bloemen die nectar en stuifmeel produceren. Hierdoor gaan de honingbijen de bloemen bezoeken die het meeste voedsel voor het bijenvolk opleveren. De betreffende bloemen worden dan ook massaal bezocht. Binnen het bijenvolk is er voortdurend discussie over welke bloemen bevrogen zullen worden. Hoe langer binnenkomende speurbijen dansen des te meer bijen er opgewekt worden om de aangeduide bloemen te gaan bezoeken. Door het grote aantal individuen in het volk is het mogelijk om onder gunstige omstandigheden grote aantallen vliegbijen te recruteren en kunnen in korte tijd zeer veel bloemen bestoven worden. Een andere eigenschap die bijdraagt tot effectief bestuiven is de bloemvastheid van de bijen. Tijdens een vlucht bezoekt een individuele bij nagenoeg altijd dezelfde bloemsoort. Meestal bezoeken niet alle bijen van een volk tegelijk dezelfde bloemen. Het is mogelijk dat een aantal bijen in een boomgaard op peren vliegt, terwijl andere bijen van hetzelfde volk op appelbloesem vliegen. Bijen kunnen ook leren op welk deel van de dag bloemen de meeste nectar en stuifmeel leveren. Hierdoor is het mogelijk dat ze in de ochtend andere bloemen bevliegen dan in de middag. Daarnaast zijn bijen ook plaatsvast. Elke bij keert iedere dag op ongeveer dezelfde plaats terug om bloemen te bezoeken. Dit gaat door tot de betreffende bloemen zijn

uitgebloeid. De oppervlakte die ze bevliegen is afhankelijk van het aantal bloemen per m². Ook de afstand speelt een rol. Als er veel energie moet worden gebruikt om heen en weer te vliegen, wordt de voedselbron minder aantrekkelijk.

Hommels

Hommels zijn individuele verzamelaars. Iedere hommel zoekt, onafhankelijk van haar zusters uit hetzelfde volk, de omgeving af naar nectar en stuifmeel. Hommels hebben een andere lichaamsbouw en een dikker haarkleed dan bijen waardoor ze beter bestand zijn tegen lage temperaturen. Hommels worden al bij 6 à 8 °C actief terwijl bijen beneden 10 °C nauwelijks uitvliegen. Hommels bezoeken bij donker weer de bloemen vaker dan bijen. Dit gedrag is verklaarbaar door de betere communicatiemogelijkheden van de bijen. Bij donker weer wordt het assimilatieproces in de plant afgeremd waardoor ook het bloeiproces vertraagd wordt. Er wordt door de planten minder nectar geproduceerd. Het stuifmeel blijft langer in de helmknoppen. Bijen reageren daar scherper op dan hommels door hun communicatiesysteem. Als de beloning minder is kunnen bijen stoppen met het bezoeken van de bloemen. Hommels zullen het bloembezoek langer voortzetten. Hommels bezoeken per tijdseenheid meer bloemen dan bijen. Ze vliegen ook langer en bezoeken per vlucht meer bloemen, ze zijn echter niet bloemvast.

Bestuivingsonderzoek

Tree to tree of bee to bee?

Uitvoerige onderzoeken in de VS hebben de laatste jaren de vraag opgeworpen hoe stuifmeel van de bestuivers door honingbijen op de stempel van het hoofdras komt. Naast de directe overdracht van stuifmeel van de bestuivers naar het hoofdras is er volgens de onderzoekers een even belangrijke weg via het bijenvolk. In het bijenvolk komt stuifmeel van de ene bij op de andere terecht, waardoor de bijen als ze uitvliegen het goede stuifmeel bij zich dragen. De bijenraten hebben de afstand van twee bijenlijven waardoor de bij noodgedwongen in aanraking komt met de bij die op de tegenoverliggende raat loopt. Hierdoor wordt stuifmeel, dat nog in het haarkleed van

de bijen zit, uitgewisseld. De vraag of door "bee to bee"-bestuiving voldoende kruisbestuiving tot stand kan komen is nog niet opgelost. Jarenlang onderzoek van PFW met sierappels heeft aangetoond dat het meeste stuifmeel in een kleine cirkel rond de bestuiver terecht komt. Slechts incidenteel werd stuifmeel op grotere afstand teruggevonden.

Concurrentie van koolzaad?

Uit een Engels onderzoek (V.A. Cook) bleek dat ondanks de aanwezigheid van grote koolzaadvelden (83 ha) in de omgeving van een bloeiende boomgaard (25 ha) er toch veel bijenbezoek aan de appelbloemen was. Uit stuifmeelonderzoek bleek dat 61 % van het verzamelde stuifmeel van appel was, 21 % van koolzaad en 18 % van overige bloemen. Uit bloeitellingen bleek dat het bloembezoek in de appelboomgaard over de gehele oppervlakte gelijkmatig was. Bij de koolzaadvelden was het bloembezoek in de directe omgeving van de bijenkasten groter dan verder weg. Bij aanwezigheid van meerdere concurrerende soorten dracht kiezen de bijen dus niet voor 100 % voor het

gewas met de beste beloning, maar verdelen zich over de verschillende gewassen om op die manier met de geringste inspanning de maximale hoeveelheid nectar en stuifmeel te verzamelen.

Bezoek van bijen aan paardebloemen en appel

In Tirol is de invloed van de aanwezigheid van bloeiende paardebloemen op het bloembezoek van bijen bij appel onderzocht. Twee dagen werden op verschillende tijdstippen de stuifmeelsoorten van de binnenkomende bijen bepaald. Uit dit onderzoek blijkt dat paardebloemen vooral in de ochtend worden bevlogen. In de namiddag is er van concurrentie van paardebloemen voor de appel nog nauwelijks sprake en vliegen nagenoeg alle bijen op de appelbloesem. Onderzoek onder Nederlandse omstandigheden is gewenst om tot een goed onderbouwd advies te komen over het wel of niet verwijderen van de paardebloemen uit de grasstroken. Een nadeel van de aanwezigheid van paardebloemen is, dat de periode dat bijengevaarlijke middelen (o.a. Insegar) gebruikt kunnen worden, sterk beperkt wordt.

176

bijen

BIJENTEELT

Studiekring Insektenbestuiving in oprichting.

Het voornaamste doel van onze Studiekring is de bevordering van informatie-uitwisseling tussen de leveranciers en de gebruikers van bestuivende insecten. Dit door het organiseren van lezingen en discussies en door het verzamelen van informatie. Wij willen een breed scala van onderwerpen bestrijken van bloembiologie tot de economische aspecten van het gebruik van deze bestuivers in de meest uiteenlopende gebieden. De eerste bijeenkomst heeft plaatsgevonden op 22 maart jl.

Voor 1993 worden reeds plannen gemaakt voor andere discussieavonden. Hoewel wij altijd open staan voor discussies over onderwerpen die in het interessegebied van de leden liggen, zijn er op dit moment plannen voor lezingen door K. Biesmeyer (Insekten en bloemen) van de Rijksuniversiteit Utrecht en Dr. F.J. Jacobs (Bijen en bestuiving) van de Rijksuniversiteit Gent.

Als u meer informatie wenst over de Studiekring in het algemeen, aarzelt u dan niet om contact op te nemen. Verder zullen wij het op prijs stellen van u te vernemen als u ideeën, informatie of contacten heeft waarvan u denkt dat ze interessant zouden kunnen zijn voor ons. Voor aanmelding kunt u contact opnemen met Jan Charpentier, Laar 45, 5258 TJ Berlicum. Tel. 04103-2039.

De Kaapse Honingbij

Wilma Bohlmeijer-Mans

In het oktobernummer van Bijen (1992:1/9) stond een artikel over de Kaapse honingbij. De bij die uit werksterbroed weer koninginnen teelt, die zichzelf met haar eigen haren uit het moeras van de moerloosheid trekt. In een voetnoot vroeg de redactie zich af, wat de bezwaren zijn van het imkeren met deze bij.

Koninginne-eigenschappen bij werksters

Naast de eigenschap om uit werksterbroed weer werksters te kweken, verschillen de werksters van *Apis mellifera capensis* nog op andere punten wezenlijk van andere bijenrassen. De eierstokken zijn meer ontwikkeld en er is een zaadblaasje. Toch kunnen ook werksters van de Kaapse bij onmogelijk worden bevrucht door darren. Als het volk moerloos is, wordt in de kaakklieren van de eierleggende werksters een mengsel van stoffen geproduceerd dat veel lijkt op de feromonen van een echte koningin. Daarmee kan ze haar plaats als pseudo-koningin bereiken en houden. Pas als een echte koningin uit haar broed is opgekweekt, wordt de pseudo-koningin niet meer getolereerd.

Oorspronkelijk verspreidingsgebied

De grote moeilijkheid ligt niet in het imkeren met de Kaapse bij in zijn oorspronkelijke verspreidingsgebied; de kuststreek van Kaapstad tot Port Elisabeth (zie kaart 'BIJEN' 1/9: 272). Daar is het een zachttaardige bij die goed honing haalt en een uitstekende bestuiver is. Zijn verspreidingsgebied is de "fijnbos" streek. Fijnbos is een altijd groene struikvegetatie in een nat en winderig klimaat.

Breng je deze bijen over de bergen naar het noorden van Zuid Afrika, dan kunnen ze niet concurreren met *Apis mellifera scutellata*, de Afrikaanse bij. De zomers zijn er te heet en te droog voor de Kaapse bij, ze haalt daar weinig of niets. De Afrikaanse bij is aangepast aan deze streek en haalt goed.

Kaapse werksters in Afrikaanse volken

Staan deze twee bijenrassen door elkaar in het zwermseizoen dan gaat het mis. De Afrikaanse bij zwermt snel. Wanneer door vervliegen een Kaapse werkster in een moerloos *scutellata*-volk terecht komt, begint deze onmiddellijk eieren te leggen. De oorspronkelijke moerdoppen worden dan door de bijen verwijderd,

want ze hebben al weer een 'koningin'. Deze pseudo-koningin krijgt als nakomelingen zuivere *capensis*-werksters. Dat geeft al moeilijkheden, twee bijenrassen in één volk. Tot overmaat van ramp beginnen meer *capensis*-werksters te leggen en er wordt een *capensis*-koningin gekweekt. Het feromonenpatroon in zo'n volk is volledig in de war. Vechtpartijen tussen de verschillende groepen en het verwijderen van elkaars eieren is het resultaat. Het volk gaat te gronde. Ook in moergoede volken, die door het reizen van slag zijn, kunnen een paar *capensis*-werksters het hele *scutellata*-volk naar de knoppen helpen. Uitvangen van de leggende *capensis*-werksters uit het *scutellata*-volk is onmogelijk, omdat niet te zien is welke werksters eitjes leggen. Overlarven of een nieuwe koningin inbrengen helpt niet, ze worden afgemaakt.

Ontdekking komt laat

In het noorden van Zuid Afrika wordt bijna alleen geïmkerd door beroepsimkers, vaak met duizenden volken. De Afrikaanse bij is nogal steeklustig en de imker werkt zelf vaak nooit in zijn volken, maar laat dat over aan zijn personeel. Deze mensen weten meestal niet veel van bijen en denken dat de sterfte van bijenvolken door de droogte komt. Het is de laatste jaren heel erg droog geweest. Pas toen er wel erg veel volken het loodje legden, ging de imker eens zelf in zijn volken kijken. Hij ontdekte de Kaapse bijen.

Oorzaken van vermenging

Hoe komt de Kaapse bij in *scutellata*-land? Dat is de schuld van de imkers. Twee verhalen: Een beroepsimker van de Kaap bracht 400 volken 1200 km(!) verderop naar de Aloës, de Aalwijnen. Daar verkocht hij ze aan een Transvaaler. Een boer teelde uienzaad, 600 km ten noorden van Kaapstad aan de Oranjerivier. Zoete uien voor bij de hamburgers. Zijn uienbloemen werden door *scutellata*-volken bevroegen. De moeilijkheid met deze uien is, dat ze bevoeid moeten worden tijdens de bloei en daarna moet de grond opengeharkt worden. Nu is de Afrikaanse bij nogal agressief, ze houden niet van groepen mensen in hun buurt. Dus moesten de landarbeiders 's nachts gaan werken, met mijnwerkerslampen. Maar de Afrikaanse bij vloog nog laat en kwam op het licht van de lampen af. Dus de arbeiders

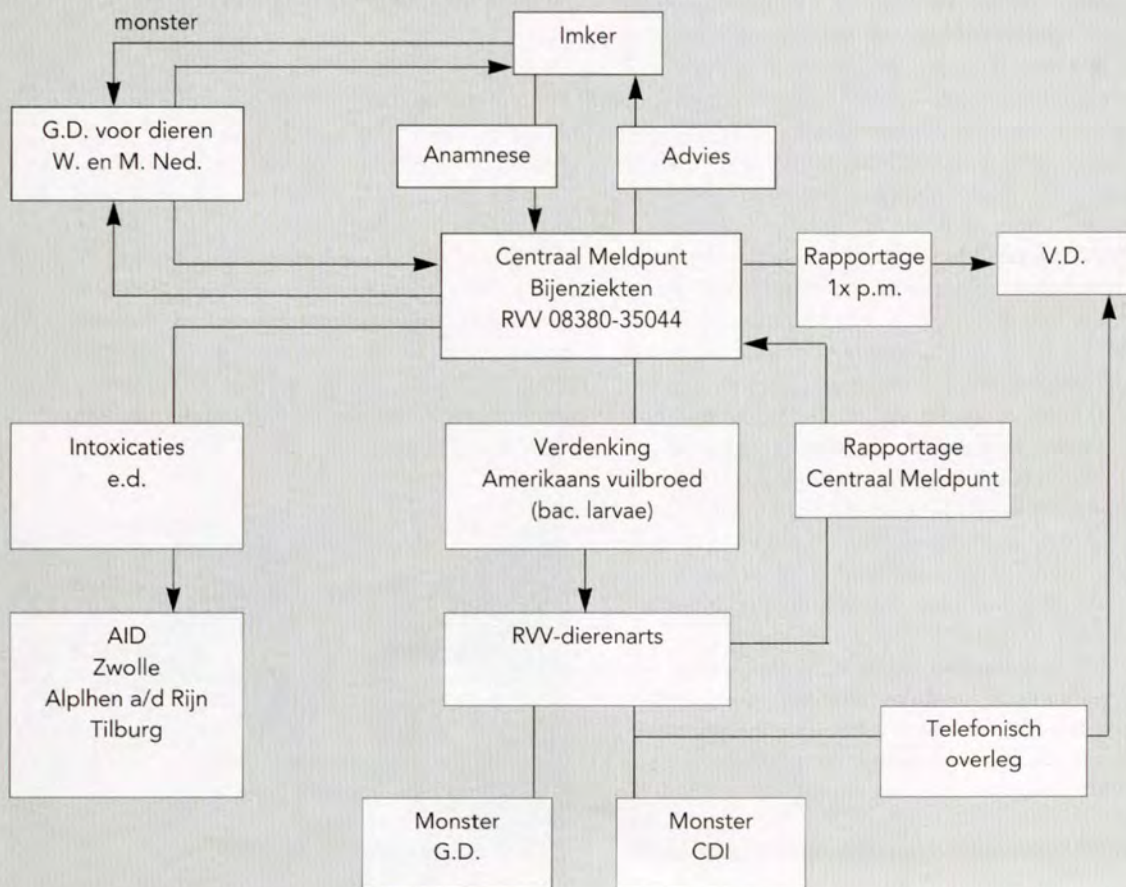

trale melding bijenziekten

Nosema komt vaak voor in combinatie met amoëbe. Informatie omvat: adviezen over o.a. bestrijdingsmiddelen, problemen met slecht leggende koninginnen of honingproductie en im- en exportproblemen. In de tweede tabel kunt u de verdeling over de provincies zien: er is weinig verschil met de voorafgaande jaren. De enige conclusie uit zo'n lijstje kan zijn dat er in de provincies Gelderland, Drente en Noord Brabant de meeste imkers wonen. Iets wat we al wisten. De stijging van het aantal meldingen in 1992 uit Drente werd veroorzaakt door een programma van Radio Drente over het voorkomen van AVB dichtbij de grens met Duitsland. Het schema, zoals hier afgedrukt, geeft de werkwijze aan, waarlangs het meldpunt de zaak tracht af te handelen. Het is jammer dat geen beroep meer kan

worden gedaan op de drie specialisten die vroeger met het meldpunt samenwerkten: ze zijn er niet meer. Een reden temeer om het meldpunt in ere te houden en in de toekomst te gaan zien als een vraagbaak voor de imkers naast de primaire taak: de opsporing en uitroeiing van bijenziekten. Nauwkeurige rekenaars zullen zien, dat de twee tabellen geen overeenkomstige getallen bevatten. Dat komt omdat een vraag of een advies weleens wordt gesplitst en uit meerdere delen bestaan. Ook belt er wel eens iemand voor een paar andere imkers tegelijk. Tenslotte nog dit: aarzel niet wanneer u een probleem heeft of ook een opmerking waarvan u denkt dat die voor andere imkers van belang kan zijn: zo helpen wij elkaar via dit meldpunt en dit alles ten gunste van de bijenhouderij in Nederland.

Draaiboek wering en bestrijding bijenziekten

Bijen op tentoonstelling 'Tuin 93' in Leeuwarden

Arjen Neve

Het was wel een enorme uitdaging voor een imkersvereniging van zo'n 60 leden om op een oppervlak van ruim 400 m² de bijenteelt te presenteren. De leden van de Leeuwarder vereniging hadden zich er op geworpen en ze hebben succes gehad. Op een 4-daagse tuintentoonstelling die in de eerste week van maart in de Frieslandhal te Leeuwarden werd gehouden, werd een presentatie van de bijenteelt gegeven, die het bekijken waard was. De vele duizenden bezoekers hebben in die drukke dagen kennis kunnen nemen van alles wat zich rond het houden van bijen afspeelt. Het plan van "De Bijenhof", zoals de presentatie was genoemd, werd ontworpen door een lid van de vereniging. Aan de aankleding met het vele groen was te zien dat er een vakman aan het werk was geweest. Het plan had een stramen van zeshoekige cellen. Een vorm die zich niet alleen goed leent voor het bijenvolk maar ook voor een tentoonstellingsruimte. Door de coulissenwerking werden de bezoekers telkens nieuwsgierig gemaakt naar wat er in de volgende cel wel te zien zou zijn. In de cellen waren de meest uiteenlopende onderwerpen op het gebied van de imkerij tentoongesteld. Korven, kasten, imkersgereedschap, koninginneteelt, honingonderzoek, materiaal uit een bijenmuseum, bijenprodukten, en vanzelfsprekend bijenvolken die in kasten van plexiglas waren ondergebracht. In een van de cellen werd doorlopend een videopresentatie gegeven. Ook aan de kinderen was gedacht: een cel speciaal voor kinderen met een speelhoek en een gelegenheid om zelf kaarsen te rollen. Aan de wand van deze cel kleurplaten van de kleurwedstrijd die ook ter gelegenheid van de tentoonstelling was uitgeschreven. Drie van de cellen waren ingericht als drachtplantentuin. Een lust voor het oog. De gehele tentoonstelling was verlucht met vele foto's van bijen op bloemen.

Op het informatieblad van de imkersvereniging Leeuwarden, dat aan de bezoekers werd uitgereikt, waren tevens de adressen van de overige imkersverenigingen in Friesland vermeld. Een promotie van de bijenteelt in optima forma!

Een pluim op de hoed van de leden van de imkersvereniging Leeuwarden. Wat daar ten behoeve van de

"bevordering der bijenteelt" werd gepresteerd en gepresenteerd verdient dank en navolging. Ze moeten het plan van "Het Bijenhof" maar goed bewaren. Het zou heel goed kunnen dienen voor een landelijke manifestatie.

Inbinden van Bijen

Er is een mogelijkheid gevonden om de eerste jaargang van Bijen in te laten binden. Het voorstel is dat belangstellenden hun exemplaren, voorzien van een acceptgirokaart, opsturen naar de redactie. De gebonden exemplaren worden teruggezonden. De kosten bedragen ca. f 30,- per exemplaar. Graag zouden wij vóór 1 september van u willen vernemen of u van deze gelegenheid gebruik wilt maken. S.v.p. nog geen bladen sturen.

17e Milieu-Bijenmarkt in Leiden op 12 juni

De jaarlijkse Milieu-Bijenmarkt wordt gehouden op de Sterrenwachtlaan, bij de ingang van de Hortus Botanicus, en wel op 12 juni 1993. De markt zal geopend worden door de heer Hooreman, lid Centrale Directie AOC te Rijswijk. Borden in de stad geven de richting van de marktplaats aan.

Op de markt zullen geen bijenvolken worden verhandeld, maar laten de imkers van de Imkersvereniging Leiden e.o. de vele aspecten van het bijenhouden zien. Er wordt een 'steekvrije' bijenstal gebouwd waarin demonstraties worden gegeven, er zijn observatiekasten en de Leidse imkers verkopen er hun Nederlandse honing.

Bijen op tentoonstelling 'Tuin 93' in Leeuwarden

Arjen Neve

Het was wel een enorme uitdaging voor een imkersvereniging van zo'n 60 leden om op een oppervlak van ruim 400 m² de bijenteelt te presenteren. De leden van de Leeuwarder vereniging hadden zich er op geworpen en ze hebben succes gehad. Op een 4-daagse tuintentoonstelling die in de eerste week van maart in de Frieslandhal te Leeuwarden werd gehouden, werd een presentatie van de bijenteelt gegeven, die het bekijken waard was. De vele duizenden bezoekers hebben in die drukke dagen kennis kunnen nemen van alles wat zich rond het houden van bijen afspeelt. Het plan van "De Bijenhof", zoals de presentatie was genoemd, werd ontworpen door een lid van de vereniging. Aan de aankleding met het vele groen was te zien dat er een vakman aan het werk was geweest. Het plan had een stramen van zeshoekige cellen. Een vorm die zich niet alleen goed leent voor het bijenvolk maar ook voor een tentoonstellingsruimte. Door de coulissenwerking werden de bezoekers telkens nieuwsgierig gemaakt naar wat er in de volgende cel wel te zien zou zijn. In de cellen waren de meest uiteenlopende onderwerpen op het gebied van de imkerij tentoongesteld. Korven, kasten, imkersgereedschap, koninginneteelt, honingonderzoek, materiaal uit een bijenmuseum, bijenprodukten, en vanzelfsprekend bijenvolken die in kasten van plexiglas waren ondergebracht. In een van de cellen werd doorlopend een videopresentatie gegeven. Ook aan de kinderen was gedacht: een cel speciaal voor kinderen met een speelhoek en een gelegenheid om zelf kaarsen te rollen. Aan de wand van deze cel kleurplaten van de kleurwedstrijd die ook ter gelegenheid van de tentoonstelling was uitgeschreven. Drie van de cellen waren ingericht als drachtplantentuin. Een lust voor het oog. De gehele tentoonstelling was verlucht met vele foto's van bijen op bloemen.

Op het informatieblad van de imkersvereniging Leeuwarden, dat aan de bezoekers werd uitgereikt, waren tevens de adressen van de overige imkersverenigingen in Friesland vermeld. Een promotie van de bijenteelt in optima forma!

Een pluim op de hoed van de leden van de imkersvereniging Leeuwarden. Wat daar ten behoeve van de

"bevordering der bijenteelt" werd gepresteerd en gepresenteerd verdient dank en navolging. Ze moeten het plan van "Het Bijenhof" maar goed bewaren. Het zou heel goed kunnen dienen voor een landelijke manifestatie.

Inbinden van Bijen

Er is een mogelijkheid gevonden om de eerste jaargang van Bijen in te laten binden. Het voorstel is dat belangstellenden hun exemplaren, voorzien van een acceptgirokaart, opsturen naar de redactie. De gebonden exemplaren worden teruggezonden. De kosten bedragen ca. f 30,- per exemplaar. Graag zouden wij vóór 1 september van u willen vernemen of u van deze gelegenheid gebruik wilt maken. S.v.p. nog geen bladen sturen.

17e Milieu-Bijenmarkt in Leiden op 12 juni

De jaarlijkse Milieu-Bijenmarkt wordt gehouden op de Sterrenwachtlaan, bij de ingang van de Hortus Botanicus, en wel op 12 juni 1993. De markt zal geopend worden door de heer Hooreman, lid Centrale Directie AOC te Rijswijk. Borden in de stad geven de richting van de marktplaats aan.

Op de markt zullen geen bijenvolken worden verhandeld, maar laten de imkers van de Imkersvereniging Leiden e.o. de vele aspecten van het bijenhouden zien. Er wordt een 'steekvrije' bijenstal gebouwd waarin demonstraties worden gegeven, er zijn observatiekasten en de Leidse imkers verkopen er hun Nederlandse honing.

Verder zijn er tientallen kraampjes met demonstraties van de bewerking en het gebruik van natuurlijke materialen. De landelijk en regionaal bekende natuur- en milieuverenigingen ontvangen u graag om te kunnen vertellen over hun werk en doelstellingen. Een bezoek aan de Hortus Botanicus is zeker de moeite waard. Tevens, bij voldoende belangstelling, een ruilbeurs in imkersartikelen in het 'Zaaihuis' van de Hortus.

Dankzij de steun van het Bestuur van de Universiteit en het Gemeentebestuur van Leiden is het mogelijk om ook dit jaar weer dit unieke evenement te organiseren.

Vijfde Zwermmarkt van Hamont-Achel op 4 juli

De imkersvereniging St. Ambrosius van Hamont-Achel (op de grens België-Nederland, omgeving Budel) viert haar eerste lustrum en organiseert weer een zwermmarkt. Deze vindt plaats op de eerste zondag van juli vanaf 09.00 uur in zaal "De Posthoorn" te Hamont. De toegang is gratis. Aanvoer van bijen verzekerd.

Verkoop van alle bijenteeltmaterialen en bijenproducten. Infostands en tentoonstellingen (Natuurvereniging, volkstuinten) aanwezig. Alle imkers die bijen of gebruikte materialen te koop willen aanbieden worden kosteloos in de gelegenheid gesteld dit te doen. Vooraf contact opnemen met Jaak Hendriks, tel. 09-32-1144-8758.

Bestrijding 'ongedierte'

Onderstaand stukje stond in de info-rubriek van de gemeente Diever en werd ingestuurd door H. van der Veer uit Dwingelo.

Het komt nogal eens voor dat men hinder ondervindt van ongedierte, of dat nu om muizen, ratten, wespen of andere soorten van ongedierte gaat, het blijft een vervelende kwestie. De gemeente Diever helpt u wanneer het gaat om overlast van muizen en ratten, u kunt dan bellen met de Sector Zorg. Bij overlast van andere diersoorten, kan de gemeente u alleen adviseren. Bij overlast van bijen of wespen, kunt u afdoende middelen verkrijgen bij de drogist. Mocht dit niet voldoende blijken, dan kunt u altijd nog terecht bij een plaatselijke imker die op vakkundige wijze korte

metten maakt met uw probleem. Adressen kunt u eventueel opvragen bij de Sector Zorg van de gemeente Diever. Wanneer het om andere dieren of insecten gaat, zoals kakkerlakken, vlooien etc. of misschien muskusratten dan kunt u contact opnemen met de volgende instanties.

Afdeling bestrijding van dierplagen, Postbus 350, 6700 AJ Wageningen, tel. 08370-19061.

Muskusrattenbestrijding: dhr. J. Rispen, Grietmanswijk 7, 9421 TL Bovensmilde, tel. 05927-13458.

In een telefoongesprek erkende de gemeente Diever ruiterlijk een storende fout te hebben begaan tijdens het inkorten van het oorspronkelijke artikel. In een volgende rubriek zal een gecorrigeerde tekst staan waarin de burgers, ingeval van overlast door bijen, uitsluitend verwezen worden naar plaatselijke imkers.

Kleurenfolder over Nederlandse honing

D. Vunderink.

Om de verkoop van de honing van Nederlandse imkers te bevorderen hebben de gezamenlijke imkersorganisaties, onder auspiciën van de Stichting Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij in Nederland een full-color promotiefolder uitgegeven.

et voorbereidende werk heeft veel tijd gekost. Dit kwam doordat verschillende voorstellen, zowel wat betreft de tekst als de opmaak door diverse deskundigen beoordeeld moesten worden. Graag wil ik allen die zich voor deze nationale honingfolder hebben ingezet, hartelijk danken.

Volgens mij is het een zeer aantrekkelijke folder geworden die de consument zeker zal aanspreken. De folder bevat veel nuttige informatie en is zeer geschikt om nieuwe klanten te werven.

In dit nummer van Bijen, dat ook aan de leden van de ANI wordt aangeboden, vindt u een exemplaar van de folder meegehecht. U kunt deze folder nu à f 0,50 per stuk bij uw imkersorganisatie bestellen.

advertentie

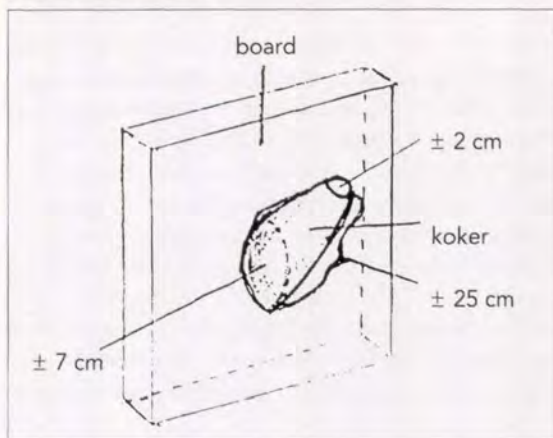
Laat u zich niet verleiden. Erkende telers in binnen en buitenland herkent u aan het logo!

Een teken van kwaliteit.

Alleenvertegenwoordiger Buckfast:

M. van der Zee St. Philipsland, 01677 - 2522

Een late zwerm

182

In de vijf jaren waarin ik bijen houd heb ik al heel wat zwermen geschept. Meestal was het in augustus wel bekeken. Niet in 1992. Ik had twee zwermen op 25 september en werd zelfs op 2 oktober nog gebeld voor een zwermpje. Eén van de zwermen zat in een vogelhuisje en dat is niet een alledaags verschijnsel. Verder nog een prachtfoto van een zwerm, die via een zelfgemaakte opvangbak hun nieuwe behuizing betrekken.

H.P.E. van Duin, Alphen a/d Rijn

Zwermen uit een holte vangen

Als een zwerm zich in een holle boomstam of spouwmuur heeft gevestigd, kan men die op de volgende manier vangen. Er zijn twee situaties.

A. de zwerm heeft zich net gevestigd (binnen een dag na aanvliegen).

B. de zwerm heeft zich al geruime tijd geleden gevestigd (er is broed aanwezig).

Hoe te handelen?

Maak van fijn gaas een koker, die van onder naar boven smaller toeloopt (zie tekening). Diameter onderkant ± 7 à 8 cm (mag ook groter), diameter bovenkant ± 2 cm, lengte koker ± 25 cm. Ik heb het gaas steeds omwikkeld met plastic of jute om de koker donker te maken, zodat de bijen snel de nauwe uitvliegopening vinden. Bevestig de koker als het een holle boomstam betreft direct op het vlieggat. Doe dit zodanig, dat de bijen alleen nog maar via de koker kunnen uitvliegen. De koker schuin naar boven gericht bevestigen. Belangrijk is, dat er geen bijen meer door de oorspronkelijke opening naar binnen kunnen. Sluit gaten of kieren goed af met doeken of ander materiaal. De bijen kunnen nu niet meer terug. Ze proberen via het oorspronkelijke vlieggat naar binnen te gaan. Ze vliegen wel uit de opening aan de bovenkant van de koker maar vinden deze uitgang niet terug. Bevestig vervolgens een drieramer, zesramer of korf, wat het gemakkelijkst is, zo dicht mogelijk bij de koker (het liefst er boven). Ik heb wel eens een korf met reisriemen aan een boom bevestigd. De manier van bevestigen is uiteraard afhankelijk van de plaatselijke situatie. In de kast of korf hangt men open broed, liefst ook met eitjes. Verder wordt voer, stuifmeel en jonge bijen (om broed te verzorgen) ingehangen. De bijen uit de holle boom of muur worden nu naar de kast of korf gelokt. Binnen de korste keren hebben ze de nieuwe woning ontdekt. Bij een spouwmuur de koker eerst op schuimplastic of op een plaatje board, met een gat voor de vliegopening, bevestigen (zie tekening). Er zijn twee mogelijkheden.

A. Als de zwerm pas is aangevlogen vliegen alle bijen en de koningin binnen en dag in de nieuwe ruimte. Men kan de zwerm dan zo meenemen. Wel even opletten of de bijen niet terugvliegen naar de plek waar ze geschept zijn. De zwerm liefst drie kilometer

verplaatsen.

B. Als de zwerm zich al gevestigd heeft, dus als er een broednest is, verloopt het proces stapsgewijs. Eerst vliegen de vliegbijsen af op de kast. Vervolgens de andere bijen, die versneld vliegbij worden. De bijen trekken op het open broed een redcelkoningin aan. Na verloop van tijd als alle bijen afgevlagen zijn, dit kan tot ca. vijf weken duren, is de oorspronkelijke zwerm uitgeleefd. Er komt namelijk geen voer en stuifmeel meer binnen. De koningin sterft met haar laatste nakomelingen. Een mogelijkheid is ook dat het volkje wegvliegt als hongerswerm. Het vliegt dan meestal af op de geplaatste kast of korf. Zorg wel voor

voldoende voer in de nieuwe ruimte. Ik heb de laatste jaren op deze wijze zwermen gevangen. Op dezelfde wijze kun je een zwerm die in een schoorsteen zit vangen. Bevestig wat broed en honing in de korf en zet deze met reisriemen vast op de schoorsteen. De zwerm verhuist dan snel in de korf. Het vergt wel wat klimwerk.

Attentie: nieuwe zwermen willen nogal eens op dezelfde ruimten aanvliegen als vorige zwermen. Dus deze holten na het wegvangen van de zwerm goed afsluiten!

G. Hofman, Beers

EXPRESS-SERVICE Koninginnen eerste kwaliteit

183

Bereikbaar van 9.00-17.00 uur
Op verzoek leveren wij Ligustica,
Cecropia en Carpatica Koninginnen

Tel. 045-252408

* zeer hoge honingopbrengst • zachtaardig, zwermtraag,
hoge ziekteresistentie • snelle voorjaarsontwikkeling
• winterhard

Carnica lijnenteelt:
uit prestatievolken geteeld
B.F.: Lijn 366 en 429,
Caucasica direct uit de Kaukasus

**Koninginnen: Op verzoek met geknip-
te vleugel tegen meerprijs van f 1,00**
Alle Koninginnen zijn gemerkt met
gezondheidsverklaring en invoeraan-
wijzing. **BIJZONDERE KORTING**
bij grotere afname. Levering onder
rembours of bij vooruitbetaling.

Bevrucht f 40,00
Kunstmatig bevrucht f 90,00

Stuifmeel

	Standaard	Medium	Exclusief
1 kg	f 20,00	f 28,00	f 35,00
3 kg	f 56,00	f 73,00	f 92,00
6 kg	f 110,00	f 135,00	f 169,00
10 kg	f 175,00	f 210,00	f 249,00
20 kg	f 325,00	f 390,00	f 475,00
50 kg	f 645,00	f 850,00	f 1110,00

Gelée Royale 4% H.D.A. (niet uit China)

20 g	f 17,00
100 g	f 62,00
1 kg	f 199,00

Granulaat Propolis

50 g	f 26,00
200 g	f 62,00
1 kg	f 240,00

**Bijenstand "DE GRUBBE"
OP MAANDAG GESLOTEN**

**Grijzegrubben 63
6361 GL Nuth**

Beroepsimkerij Michael Mehler - 5531 Wallenborn - Duitsland

Nieuws uit de Bedrijfsraad

J. Beekman

Het bestuur van de Bedrijfsraad vergaderde op 22 maart 1993. De volgende punten kwamen aan de orde:

- De notulen Bedrijfsraad vergadering

De notulen van de vergadering van 23 november 1992 werden goedgekeurd.

- De verkiezing van een nieuwe voorzitter

De heer P.C. Muntjewerf is aftredend en niet herkiesbaar. De vice-voorzitter, de heer C. Roelen, stelt aan de orde dat, alhoewel het geen wet van Meden en Perzen is dat de grootste organisatie de voorzitter levert, het in feite wel logisch is dat het zo gebeurt. De heer D. Vunderink werd dan ook met algemene stemmen tot voorzitter van de Bedrijfsraad gekozen. Vice-voorzitter blijft dhr. C. Roelen.

- 100-jarig bestaan VBBN in 1997

Door de voorzitter van de VBBN is aan de vertegenwoordigers van de andere Imkerbonden gevraagd om de heer W. Top behulpzaam te zijn bij het samenstellen van een historisch document over de geschiedenis van de VBBN. De heer W. Top kan op het kantoor van de Bond van Bijenhouders NCB in Tilburg de aanwezige stukken komen inzien. E.e.a. te regelen in overleg met de secretaris van de Bond van Bijenhouders NCB. De ANI, ABTB en LLTB zeggen hun medewerking toe.

- Gebruiken van KI-apparatuur

De KI-apparatuur die door de Bedrijfsraad is aangeschaft, is nu in bewaring in Ede en wordt beheerd door het AOC. In het overleg met het LBS-onderwijs zal aan de orde worden gesteld dat de apparatuur voor de diverse organisaties, Koninginneteeltcommissie, Carnicateelt en Nieuw Rasvorming gebruikt kan worden.

- Jaarverslag Stichting station voor Carnicateelt

Het jaarverslag zal op de volgende vergadering uitgebreid worden besproken.

- Vervuiling door bijen op Schiermonnikoog

Brief aan Stichting Carnicateelt i.v.m. vervuiling door bijen op Schiermonnikoog over de verplichting voor iedere imker om WA verzekerd te zijn.

- Flevohof

Heeft het voor de plaatselijke vereniging nog wel zin om de bijenstand te verzorgen, nu de Flevohof een "pretpark" geworden is. De secretaris zal hierover met de Flevohof contact opnemen.

- Overzicht Spuitschade 1992

De meldingen van spuitschade zijn in 1992 t.o.v. 1991 bijna gehalveerd.

- Adviseurs Bedrijfsraad

Als adviseur voor de Bedrijfsraad zal de heer A. van de Wildenberg de heer J. Sweere opvolgen.

- Financiële stukken

Balans en rekening 1992. De stukken zullen in Tilburg op 21-4-1993 door de vier voorzitters van de imkerorganisaties ABTB, LLTB, NCB en VBBN worden gecontroleerd. Begroting 1993/1994, gelet op het nadelig saldo is afgesproken om te bezien of de bestuurskosten gereduceerd kunnen worden en dat de imkerorganisaties rekening moeten houden met een bijdrage in 1995. De begroting wordt niet goedgekeurd en komt in de junivergadering opnieuw aan de orde.

- Stand van zaken honingfolder

Een proefdruk van de nieuwe honingfolder werd door heer G. van Houwelingen getoond. Om in beeld te krijgen hoe de kosten liggen bij afname van 20-, 30-, 40- en 50.000 stuks zal heer G. van Houwelingen een nieuwe offerte opvragen.

- Standpunt Imkerbonden t.o.v. het beleid Landbouwschap (LBS)

Na discussie is het volgende standpunt geformuleerd:

'Het bestuur van de Bedrijfsraad is van mening, ondanks de teleurstellende houding van het DB van het LBS, dat zij de samenwerking met het LBS vooralsnog op de oude basis wil continueren, waarbij zij over twee jaar zal evalueren of uit deze samenwerking blijkt dat het LBS de bedrijfseconomische waarde van de bijenhouderij erkent en dat zichtbaar wordt door aanwijsbare voordelen voor de bijenhouderij op materieel of onderzoektechnisch gebied'.

Afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap

J. Beekman

Het bestuur van de Bedrijfsraad vergaderde op 22 maart 1993 met de secretaris Ir. Kuypers, afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap. De vice-voorzitter heeft deze vergadering geopend en daarbij het voorzitterschap aan de orde gesteld. Met instemming van de afdeling Bijenteelt is de heer D. Vunderink als voorzitter gekozen en de heer C. Roelen blijft vice-voorzitter.

In deze vergadering is verder besproken:

- Bijensterfte op het koolzaad

Deze vraag wordt aan Drs. de Ruijter, Ambrosiushoeve, voorgelegd voor nadere gegevens.

- Koolzaad in de Flevopolders

Aantal hectare koolzaad in de Flevopolder is ± 1000 in 1993. Bij ± 200 hectare mogen i.v.m. proeven geen bijen geplaatst worden. Bij het plaatsen zullen imkers die in voorgaande jaren ook op het koolzaad hebben gestaan, voorgaan. Op braakliggende gronden zal phacelia worden

ingezaaid. Dit beleid is geaccepteerd door de Flevocommissie van de Afdeling Bijenteelt.

- Besmetting radio-activiteit heidehoning

Hoe lang gaan we met de keuring door, mede gelet op de resultaten in 1992 die een afname te zien gaven van de besmetting. De afdeling Bijenteelt van het LBS zal met de Keuringsdienst van Waren overleggen hoe verder te gaan.

- Verslag spuitschade

Het aantal schademeldingen is aan het verminderen. Wenselijk is de voorlichting over het spuiten met z.g. bijvriendelijke middelen naar akkerbouwers en kwekers van fruit e.d. te intensiveren. Imkers moeten spuitschade altijd melden!

- Standpunt Imkersbonden t.o.v. het beleid landbouwschap (zie ook het laatste punt in het verslag van de vergadering van de Bedrijfsraad).

De secretaris van Afdeling Bijenteelt van het LBS onderschrijft het standpunt van de imkerorganisaties.

- Overleg Stichting Gezondheidszorg voor dieren

De relatie tussen de Gezondheidsdienst en de Ziektebestrijdingsteams van de Imkerbonden is niet duidelijk. Wat willen we met deze dienst. Namens de Imkerbonden zullen de heren Vunderink, Van den Hoeven en Roelen het overleg voeren. Ing. Kuypers maakt de afspraak.

- Vergoeding aan SBB (Staatsbosbeheer) voor het plaatsen van bijenvolken

De toezichthouder van SBB kan de vergoeding bepalen.

- Afscheid van enkele bestuursleden

Afscheid werd genomen van de heer P.C. Muntjwerf (VBBN) als voorzitter, de heer B. Visser (ABTB) als lid van het bestuur Bedrijfsraad en de heer J. Mulder die namens de vakbonden de vergadering van de Afdeling Bijenteelt van het LBS bijwoonde.

- De COPA vergadering

De heer P.C. Muntjwerf zal samen met de heer D. Vunderink de COPA-vergadering op 29 april 1993 in Brussel bezoeken.

Bond van bijenhouders van de NCB

Algemene Vergadering Bond van Bijenhouders NCB

J. Beckman

De Algemene Vergadering Bond van Bijenhouders werd gehouden op zaterdag 3 april 1993 in de MAS te Bostel. De vergadering, die vooraf ging met de gebruikelijke Heilige Mis geleid door Pastor X. v.d. Spank, en waar de heer Hofstra het dirigeerstokje hanteerde, had een rustig verloop. Er waren 50 verenigingen aanwezig met ± 150 personen, waaronder een aantal genodigden.

Aan de orde zijn geweest:

- De notulen van de jaarvergadering 1992. Ze werden zonder wijzigingen goedgekeurd.
- Mededelingen en ingekomen stukken.
- Presentatie jaarverslag 1992.

Verzocht werd om bij de opgave van het dividend van de Honingzemerij te vermelden dat het 25 % van de nominale waarde is.

F.P. Bohlmeijer deed verslag over de gang van zaken van het blad 'Bijen'. De mening van de verenigingen is positief over het blad. Hij riep de leden op om hun bijdragen voor het blad te leveren en zo mogelijk adverteerders voor ons blad te interesseren.

- Financiële stukken.

De balans en rekening van 1992 werden besproken, en op enkele opmerkingen na, goedgekeurd.

- Kascontrole commissie

De heer Aalpoel van de vereniging Eindhoven deed verslag van de kascontrole. De boeken en bijbehorende bescheiden werden in orde bevonden. Het bestuur werd gedechargeerd voor het gevoerde beleid. De kascontrolecommissie voor 1994 zal bestaan uit de verenigingen Erp, Eindhoven en Geldrop.

- Begroting 1994 en vaststellen contributie

De begroting 1994 laat een bescheiden tekort zien.

Desondanks zal de contributie voor 1994 niet worden verhoogd. Wel moet er rekening worden gehouden met een contributieverhoging in 1995.

De secretaris meldde dat de contributie-inning in 1994 via een acceptgiro zal geschieden, en dat de verenigingen derhalve de contributie niet zelf aan Tilburg moeten overmaken. De verenigingen krijgen hierover zo spoedig mogelijk bericht.

- Bestuursverkiezing

Er waren geen kandidaten aangemeld en de voorzitter vraagt de vergadering toestemming om de huidige samenstelling van het bondsbestuur te continueren voor één jaar. In 1994 kunnen de kandidaten voor een bestuursfunctie uit het hele werkgebied van de Bond van Bijenhouders komen. De vergadering gaat akkoord met het voorstel.

- Voortgangsrapportage voorstellen 1992

Interpolis heeft geadviseerd om geen collectieve rechtsbijstandverzekering voor imkers af te sluiten maar dit in de verzekering onder te brengen die gezinnen zelf afsluiten. Wel moet dan het houden van bijen speciaal worden vermeld. De verenigingen zullen de brief van Interpolis met een toelichting ontvangen. Ze worden verzocht hierop vóór 31 mei 1993 te reageren.

- Vereniging- en kringvoorstellen

Voorstel van kring Zuid/Oost Brabant.

Het voorstel voor de onderscheidingen bij langdurig lidmaatschap van de Bond wordt volgens het pre-advies van het Bestuur aangenomen door de vergadering:

- 25 jaar lidmaatschap van de Bond, zilveren speld
  - 40 jaar lidmaatschap van de Bond, gouden speld
  - 50 jaar lidmaatschap van de Bond, oorkonde
  - 60 jaar lidmaatschap van de Bond, zilveren legpenning.
- Voorstel 1 vereniging Udenhout:*

De vereniging Udenhout stelt voor om de Algemene Vergadering niet meer te beginnen met de Heilige Mis. De vergadering gaat akkoord met het pre-advies van het Bestuur om de verenigingen te vragen om vóór 25 februari

1994 hun keuze schriftelijk kenbaar te maken.

Voorstel 2 vereniging Udenhout:

Het voorstel is om tot één bijenhoudersorganisatie in Nederland te komen zonder het goede van onze Bond te verliezen. In het pre-advies geeft het Bondsbestuur aan dat de nationale taken in principe al door de Bedrijfsraad worden behartigd. Het voorstel wordt niet overgenomen, maar het Bondsbestuur zal alert zijn op signalen die uit de andere organisaties dienaangaande komen.

De vergadering gaat met dit antwoord akkoord.

• Afscheid van ing. T. Kemps als secretaris van de Bedrijfsraad en de Bond van Bijenhouders NCB.

De heren C. Roelen namens de Bond van Bijenhouders NCB, en P. Muntjewerf namens de Bedrijfsraad,

bedankten de oud-secretaris voor het vele werk, ook in zijn vrije tijd verricht. Mevrouw Kemps werd daarbij niet vergeten. Een cadeau voor de heer Kemps en bloemen voor zijn vrouw werden overhandigd. De heer Kemps bedankte, ook namens zijn vrouw, de aanwezigen voor de cadeaus en de bloemen en liet in zijn toespraak blijken een voorstander te zijn van één imkersorganisatie in Nederland (is zelf geen imker).

• Rondvraag

Gevraagd werd naar de stand van het koolzaad.

De heer De Jong, toezichthouder in de polder, meldde dat er hooguit 800 hectare beschikbaar is voor de imkers, en dat men bezig is om braakliggende delen in te zaaien met phacelia.

De vergadering werd geattendeerd op de bijenmarkt in Boxtel en de openstelling van de Honingzemerij.

Om ± 13.00 uur sloot de voorzitter de vergadering, waarna het traditionele worstebrood genuttigd werd.

Jubilaris subvereniging Zwolle e.o.

A. Stroeve

A.H. Hartman 25 jaar bestuurslid van de bijenteeltvereniging Zwolle e.o. en 9 jaar hoofdbestuurslid van de groep Overijssel-West.

Tijdens een drukbezochte feestelijke ledenvergadering werd door de vice-voorzitter van de VBBN, de heer W. van den Hoeven aan Arie Hartman de gouden zeskantige erespeld uitgereikt. De energie die Arie inzet voor de bijenteelt en het verenigingsleven eromheen is velen bekend. De heer Van den Hoeven prees Arie om zijn vele werk dat hij voor de bijenteelt heeft gedaan. Dankzij deze mensen is de bijenteelt in Nederland een bloeiende tak van recreatie. De voorzitter van de bijenteeltvereniging Zwolle e.o., de heer K. van Breugel vatte

Voorzitter van Breugel feliciteert de jubilaris Hartman.

zeven goede eigenschappen van Arie op een ludieke manier samen in een honingcel, binnen de zes kanten en de bodem. De avond werd besloten met een boeiende lezing van de heer Beijer, hovenier te Deventer, over tuinen en drachtplanten.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Deze maand heb ik niet zoveel te melden. Het naderend afscheid van de bank en het afwerken van de laatste zaken houden mij erg bezig. En intussen zijn mijn bijen ook fors op gang gekomen en hoop ik volgend jaar als Vutter eindelijk eens op tijd mijn kunstraten klaar te hebben. Dit jaar was het weer knudde. Maar alle elf volken zijn goed de winter uitgekomen en vandaag na een week op het fruit gaat het imkerhart wijd open.

Ook vandaag de eerste van drie 'lessen' van een introductie cursus mede verzorgd. Een artikelje in de huis-aan-huisbladen leverde ons twee nieuwe leden en ruim tien deelnemers, van alle leeftijden, aan deze verkenning-cursus op. Een paar nieuwe leden komen daar zeker uit. Maar goed, dit speelt zich af op het lokale vlak en valt er landelijk nog iets te noemen?

We hebben de eerste vergadering van het interimbestuur gehad in een uitstekende stemming. Ik kon daar meedelen dat de nieuwe Statuten bij de notaris zijn gepasseerd en nu dus van kracht zijn. Voor dit jaar hebben we de taken als volgt verdeeld:

Dick Vunderink: voorzitter, personeelszaken, voorzitter PR-commissie en versterking groepsbesturen

Wim van den Hoeven: vice-voorzitter en voorzitter

Commissie Landelijke Ziektebestrijding

Frans Janssen: secretaris en voorzitter Commissie

Drachtplanten

Gerrit Henseler: penningmeester

Cathrien Reker: contactpersoon commissies en Vlaamse Imkersbond

Henk van de Broek: toegevoegd aan commissie Onderwijs i.v.m. vereiste extra inzet

Pierre van Assche: eveneens contact VIB

Alle bestuursleden: communicatie en relatie met groepen.

Van de vergaderingen komen korte samenvattingen in de Nieuwsbrief die dan ook regelmatig zal verschijnen; de besluiten komen in Bijen. Als prioriteiten zijn gesteld:

regeling van de financiën voor de groepscontacten, een voorstel tot nadere uitwerking van de centrale contributie-inning, de selectiecommissie voor het nieuwe bestuur en ideeën voor ledenwerving. Op zaterdag 18 september is de eerste vergadering met vertegenwoordigers van de groepsbesturen gepland.

In klein verband is verder gesproken over een mogelijke Nederlandse honingpot. Alternatieven waren onderzocht maar die worden te duur. Ook het huidige voorstel vereist een grote afname en daarom wordt het idee nu eerst voorgelegd aan de Bedrijfsraad. Over honing gesproken, na de jaarvergadering van de NCB hebben de aanwezige voorzitters overeenstemming bereikt over de oplaag en financiering van de honingfolder. Die kan nu dus geproduceerd worden en het wordt een heel aantrekkelijke folder om uit te reiken aan uw trouwe en mogelijk nieuwe honingkopers, op bijenmarkten, braderieën en afscheidsrecepties op de bank. U hoort er meer van!

Op de Bijenmarkt in Driebergen heb ik een potje koolzaadhoning gewonnen. Dat zal ik zuinig bewaren want het verkrijgt antiquarische waarde, gelet op de ontwikkelingen van de koolzaadaanplant in de polder!

Tenslotte heeft de redactie van Bijen vergaderd met vertegenwoordigers van de besturen van de imkersorganisaties over de vaststelling van de financiële stukken over het eerste 'Bijen-jaar' en van de begroting. Die weken uiteraard weinig af van de voorlopige cijfers waarover ik al wat vertelde in het maartnummer. Ook nu is het aantal abonnementen weer verder afgenomen. Dat kan zich later herstellen als het alleen gaat om late betalers. Zo niet, dan komt de prijs per nummer iets hoger uit.

En nu sluit ik af want u en ik hebben nu meer belangstelling voor onze bijen dan voor besturen.

Inzameling gebruikte Apistanstrips

R.H. ten Klei

Begin juni komen de Apistan-strips, ter bestrijding van de varroamijt, in de verkoop. U zult begrijpen dat de gebruikte strips niet achteloos in de prullenbak gegooid kunnen worden. Voor een verantwoorde vernietiging van deze strips kunt u ze inleveren bij Het Bijenhuis te Wageningen of bij de aangesloten depots. De VBBN zal dan samen met de importeur zorgdragen voor een gecontroleerde vernietiging.

Openingstijden VBBN-secretariaat tijdens de zomervakantie

Het secretariaat van de VBBN is gedurende de maand juli te bereiken op:

maandag van 08.30 - 13.00 uur

dinsdag t/m vrijdag van 08.30 - 17.00 uur

vrijdag van 08.30 - 12.00 uur.

Van 15 augustus t/m 8 september is het secretariaat alleen te bereiken tijdens de ochtenduren.

Het interim-hoofdbestuur van de VBBN zoekt kandidaten voor de functie van

penningmeester van het Hoofdbestuur

ingående 1 april 1994.

De penningmeester dient het financieel beheer te begeleiden en het Hoofdbestuur te adviseren over het te voeren financieel beleid.

De ideale kandidaat

- heeft een ruime deskundigheid en ervaring op het gebied van financiële administratie en budgettering, het beoordelen en opstellen van balansen en resultatenrekeningen;

- heeft bij voorkeur ervaring in handelsondernemingen;

- heeft enige kennis van en ervaring in marketing, zodat hij daarin gesprekspartner en steun kan zijn voor de bedrijfsleider van de afdeling Handel
- is bereid zich minimaal één dag per twee weken beschikbaar te stellen.

Onkosten worden vergoed volgens de bij de VBBN geldende regelingen.

Kandidaten dienen bereid te zijn een selectieprocedure te doorlopen volgens artikel 12, 2.b. van de statuten.

Wij vragen belangstellenden zich aan te melden bij het secretariaat van de VBBN voor 1 september a.s. Ook verenigingen en groepsbesturen kunnen kandidaten stellen.

Het interim-hoofdbestuur van de VBBN zoekt kandidaten voor de functie van

lid van de selectiecommissie

belast met het voorstellen van bestuurskandidaten in de Algemene Ledenvergadering van 1994.

Van de kandidaten wordt verwacht dat zij:

- ervaring hebben in het selecteren of beoordelen van mensen

- een sterke/zwakte profiel van kandidaten kunnen opstellen

- zich enkele avonden ter beschikking willen stellen

De selectiecommissie bestaat verder uit de voorzitter en een lid van het interim-Hoofdbestuur.

Wij vragen belangstellenden zich aan te melden bij het secretariaat van de VBBN voor 1 juli a.s.

Ook sub-verenigingen of groepsbesturen kunnen kandidaten stellen.